

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

146390

HZ. AİŞE'NİN SİYASİ OLAYLARDAKİ ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

146390

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Adem TUTAR

HAZIRLAYAN

Emine Cankat MAHMAT

ELAZIĞ – 2004

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

HZ. AİŞE'NİN SİYASİ OLAYLARDAKİ ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 29/06/2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Adem TUTAR

Jüri Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Süddeki KULAK

Üye

Yrd. Doç. Dr. Sami KILIÇ a

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Orhan KILIÇ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

HZ. AIŞE'NİN SİYASİ OLAYLARDAKİ ROLÜ

Emine Cankat MAHMAT

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

İslam Tarihi Bilim Dalı

2004, Sayfa: 56

Hz. Muhammed (sav) ilk evliliğini 25 yaşında iken Hz. Hatice ile Mekke'de yapmıştır. Daha sonra sırası ile Hz. Sevde, Hz. Aişe, Hz. Hafsa, Hz. Zeyneb binti Huzeyme, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Zeyneb binti Caşş, Hz. Cüveyriye, Hz. Safiye, Hz. Ümmü Habibe, Hz. Mariye Hz. Meymune ve Hz. Reyhane ile evlenmiştir. Bu evlilikleri sosyal ve siyasi nedenlerle yapmıştır.

Hz. Muhammed (sav)'in üçüncü hanımı olan Hz. Aişe, Hz. Ebubekir'in kızıdır. Peygamberin Hz. Hatice'den sonra en çok sevdiği hanımıdır. Hz. Aişe pek çok yönüyle diğer peygamber hanımlarından farklıdır ve onlardan daha âlimdir. Hz. Aişe 18 ya da 28 yaşındayken Peygamber Efendimiz vefat etmiş ve Hz. Aişe dul kalmıştır.

Hz. Osman dönemine kadar siyasete karışmamıştır fakat bu dönemde bazı haksızlıklara karşı çıkarak siyasete adım atmıştır. Hz. Aişe Hz. Osman'ın şehit edilmesi sırasında Mekke'de bulunuyordu. Hz. Zübeyr ve Hz. Talha ile beraber Hz. Ali'nin hilafetine karşı çıkarak, Hz. Osman'ın kanını isteyerek bir topluluk oluşturmuşlardır.

Olayları öğrenen Hz. Ali'de ordu oluşturmuştur. İki taraf Basra yakınlarında karşılaşmışlar ancak savaş niyetinde değillerdir. Aradaki elçiler vasıtasıyla barış sağlanacakken Sebeiyye grubunun çalışmaları sonucu savaş patlak vermiştir.

Her iki taraftan da insanlar şehit edilmiştir. Bu savaşa Cemel Savaşı adı verilmiştir. Savaşı Hz. Ali kazanmıştır. Hz. Aişe yaptıklarından pişman olmuş ve bir daha da siyasete karışmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Aişe, Siyaset, Hz. Muhammed.

ABSTRACT

Master Thesis

HZ. AIŞE'NİN SİYASİ OLAYLARDAKİ ROLÜ

Emine Cankat MAHMAT

The University of Fırat

Social Sciences Institute

Main Science Baranch of Islamic History

2004, Page : 56

Prophet Mohammed (pbuh) made his first marriage to Hatice in Mekke when he was 25 years old. After that he married to Sevde, Aişe, Hafsa, Zeyneb binti Huzeyme, Ümme Seleme, Zeyneb binti Cahs, Cuveryriye, Safiye, Ümmü Habibe, Mariye, Meymune and Reyhane. The marriages he made are due to social and political reasons.

Prophet Mohemmed's third wife Aişe is Ebubekir's daughter. She was the one whom prophet Mohemmed loved the best after Hatice. Aişe is different from his other wives and is more educated. When Ayşe was 18 or 28 prophet Mohemmed died so she became widow.

She wasn't mixed up with politics till the period of Khalif Osman, but she had to join politics because of some of the unfair treatments, done against her. Aişe lived in Mekke when Khalif Osman was killed. She was against the Caliphate of Ali together with Zubeyr and Talha and wanted the revenge of Osman and consisted a group.

Ali consisted a group of army, too. Both groups met in a place around persion Gulf but their aim was not to fiht. Justas they were about to have a peace agreement with the help of envoys the war broke out with the struggles of Sebeiyye group.

People died from both groups. This war is called Cemel. Ali won the war. Aişe was very sorry for this and decided not to deal with politics after that.

Key works: Hz. Aişe, Politics, Hz. Muhammed.

ÖZET

Hız. Muhammed (sav) ilk evliliğini 25 yaşında iken Hız. Hatice ile Mekke'de yapmıştır. Daha sonra sırası ile Hız. Sevde, Hız. Aişe, Hız. Hafsa, Hız. Zeyneb binti Huzeyme, Hız. Ümmü Seleme, Hız. Zeyneb binti Cahş, Hız. Cüveyriye, Hız. Safiye, Hız. Ümmü Habibe, Hız. Mariye Hız. Meymune ve Hız. Reyhane ile evlenmiştir. Bu evlilikleri sosyal ve siyasi nedenlerle yapmıştır.

Hız. Muhammed (sav)'in üçüncü hanımı olan Hız. Aişe, Hız. Ebubekir'in kızıdır. Peygamberin Hız. Hatice'den sonra en çok sevdiği hanımıdır. Hız. Aişe pek çok yönüyle diğer peygamber hanımlarından farklıdır ve onlardan daha alimdir. Hız. Aişe 18 yada 28 yaşındayken Peygamber Efendimiz vefat etmiş ve Hız. Aişe dul kalmıştır.

Hız. Osman dönemine kadar siyasete karışmamıştır fakat bu dönemde bazı haksızlıklara karşı çıkarak siyasete adım atmıştır. Hız. Aişe Hız. Osman'ın şehit edilmesi sırasında Mekke'de bulunuyordu. Hız. Zübeyr ve Hız. Talha ile beraber Hız. Ali'nin hilafetine karşı çıkarak, Hız. Osman'ın kanını isteyerek bir topluluk oluşturmuşlardır.

Olayları öğrenen Hız. Ali'de ordu oluşturmuştur. İki taraf Basra yakınlarında karşılaşmışlar ancak savaş niyetinde değillerdir. Aradaki elçiler vasıtasıyla barış sağlanacakken Sebeiyye grubunun çalışmaları sonucu savaş patlak vermiştir.

Her iki taraftan da insanlar şehit edilmiştir. Bu savaşa Cemel Savaşı adı verilmiştir. Savaşı Hız. Ali kazanmıştır. Hız. Aişe yaptıklarından pişman olmuş ve bir daha da siyasete karışmamıştır.

İÇİNDEKİLER**ÖZET****SUMMARY**

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	II
KISALTMALAR.....	III
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM**HZ. AİŞE**

1. Hz. Aişe'nin Evlenmesi.....	8
2. Hz. Aişe'nin Evlilik Dönemi	11
a) Teyemmüme Ait Ahkâmın İnmesi	16
b) Tahrim Olayı	17
c) İla Olayı	18
d) İfk Hadisesi.....	19
3. Hz. Aişe'nin İlmi Faaliyetleri.....	22

İKİNCİ BÖLÜM**HZ. AİŞE DÖNEMİNDE SİYASİ OLAYLAR**

1. Hz. Osman Dönemi ve Hz. Osman'ın Şehit Edilmesi.....	28
2. Hz. Ali'nin Halifelğe Seçilmesi ve Hz. Ali'ye Karşı Tepkiler	31
3. Hz. Aişe'nin Siyasi Olaylara Karşı Sebepleri	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**CEMEL SAVAŞI**

1. Cemel Savaşı'na Kadar Gelişen Olaylar	36
2. Basra'daki Olaylar.....	39
3. Cemel Savaşı	43
4. Cemel Savaşı'nda Hz. Aişe	48

SONUÇ	51
--------------------	-----------

BİBLİYOGRAFYA.....	52
---------------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ

ÖNSÖZ

Hız. Aişe, Hız. Peygamberimizin (S.A.V) hanımları arasında tarihte yer edinmiş önemli şahsiyetlerden biridir. Gerek Peygamber Efendimiz dönemindeki ilmi çalışmalarıyla gerekse Peygamber'den sonraki ilmi ve siyasi çalışmalarıyla dikkat çekmiştir.

Bu çalışmamızda Hız. Aişe'nin siyasi olaylardaki rolünü anlatmaya çalıştık. Konuların anlaşılması açısından önce genel olarak Hız. Muhammed'in hanımları hakkında kısa bilgiler vererek giriş yaptık

Birinci bölümde Hız. Aişe'nin kimliği, evliliği ve ilmi çalışmalarını anlattıktan sonra ikinci bölümde Hız. Osman'ın son dönem siyasi çalışmalarını ve Hız. Ali'nin halife seçilmesini anlatarak Hız. Aişe'nin siyasi olaylara karışma nedenlerini belirtmeye çalıştık.

Son bölümde ise Cemel Savaşı'nı ve Cemel Savaşı'ndaki Hız. Aişe'nin rolü ve sonrasındaki durumunu ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızı hazırlarken benden yardımlarını esirgemeyen hocalarım Yrd. Doç. Dr. Adem TUTAR ve Yrd. Doç. Dr. Sıdık ÜNALAN Bey'e teşekkür ederim.

Emine Cankat MAHMAT

ELAZIĞ-2004

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale/madde
c	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Fak.	: Fakültesi
H. .	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İA	: Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi
M.	: Miladi
Müt.	: Mütercim
R.A	: Radiyallahu Anhu
s.	: Sayfa
S.A.V.	: Sallallahu Aleyhi Vesselam
Terc.	: Tercüme
Üniv.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Kur'an tarafından "mü'minlerin anneleri" olarak nitelendirilen Peygamber hanımları, onunla sürekli birlikte olmak ve O'na sayısız hizmetlerde bulunmakla da seçkinleşmişlerdir. Ancak Hz. Hatice ve Hz. Aişe bu ayrıcalıklara başka özellikler ekleyerek Hz. Peygamberin hanımları arasında ayrı bir mevki sahibi olmuşlardır. Hz. Peygamber ilk eşi ve kader arkadaşı olan Hz. Hatice'yi daima en yüksek mevkie taşımış ve hiçbir eşine O'na duyduğu sevgi ve saygı duymamıştır. Hz. Aişe Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den sonra en çok sevdiği hanım olmanın bahtiyarlığına erişmiştir. O sadece kadınlık meziyetlerini değil, İslam Tarihi'nin ünlü erkeklerinin bile pek azına sahip olan seçkinliği ve aksiyonu da kendi şahsiyetine eklemiş ender kişilerden biridir¹.

Hz. Aişe Hz. Ebu Bekir gibi iffetli, cömert ve bilgin bir kişinin kızıdır ve O'nun terbiyesiyle yetişmiştir. Hz. Peygamberle olan dokuz buçuk yıllık beraberliği din alimlerinin özellikle de hadis, tefsir ve fıkıh ilimlerinin vazgeçilmez isimleri arasına girmesini sağlamıştır. İfk, İla ve Tahyir olayından dolayı da hakkında Kur'an ayetleri inmiştir².

Hz. Aişe Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer döneminde ve Hz. Osman'ın hilafetinin ilk birinci yarısında sakin bir hayat sürmüştür³.

Ancak Hz. Osman'ın bazı karar ve tasarruflarının aleyhine faaliyetlerinin başladığı ikinci devrede halifeye karşı tavır alan muhalefet grubun başında yer almıştır⁴. Hz. Osman muhalif gruplar tarafından muhasara altına alınınca Hac için Mekke'ye gitmiş ve Medine'ye geri dönerken yolda Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'den Hz. Osman'ın şehit edilip yerine Hz. Ali'nin hilafete geçtiğini öğrenince tekrar Medine'ye dönmüş ve orada Hz. Osman'ın kanını isteyen insanlarla birleşmiştir⁵. Hz. Aişe, -Hz. Talha, Hz. Zübeyr ve bazı kişilerin etkisiyle- Hz. Ali'ye karşı bir grup oluşturarak Hz. Ali'nin karşısına çıktı⁶. İki tarafında amacı savaşmak değilken Sebeiyye grubunun oyunlarına

¹ Süleyman Nedvi, *Asr-ı Saadet (Büyük İslam Tarihi)*, (Çev: Ömer Rıza Doğrul), c. III, İstanbul, 1978, s. 290-291.

² Mustafa Fayda, "Aişe", *DİA*, c. II, İstanbul, 1989, s. 202.

³ Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, c. III, s. 329.

⁴ M. Fayda, *a.g.m.*, s. 203.

⁵ Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberi, *Taberi Tarihi*, (Ter: M. Faruk Gürtenca), İstanbul, 1985, s. 8.

⁶ Bernard Lewis, *İslam Kültür Ve Medeniyeti*, (Ter: Hikmet Yayınevi), c. I, İstanbul, 1988, s. 83.

gelerek feci bir savaş meydana gelmiştir. Sonuç olarak Cemel savaşını Hz. Ali kazanmıştır fakat birçok Müslüman sebepsiz yere şehit edilmiştir⁷.

Hz. Aişe dışında Peygamber hanımlarından hiç biri siyasete karışmamış, siyasi olaylarla ilgilenmemişlerdir.

Hz. Muhammed (S.A.V.) ilk evliliğini 25 yaşına iken 40 yaşında olan Hz. Hatice ile yapmıştır. Hz. Hatice vefat edinceye kadar da bir daha evlenmemiştir ki Arabistan'da çok kadınla evlilik normal bir hayat tarzıydı.

Mekke döneminde tek kadınla evli olan Hz. Peygamber, çok kadınla Medine döneminde evlenmiştir. İlk defa çok evliliğe 53 veya 54 yaşlarında iken adım atmıştır. Bu evliliklerin dini, siyasi, sosyal, ekonomik ve ahlaki pek çok sebebi vardır. Buna ek olarak Kur'an'ın çok evliliği sınırlayan hükümleri, Nisa Suresi'nin 3. ayeti, Medine döneminin sonlarına doğru ve Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık iki yıl önce nazil olmuştur⁸. Tarihçi İbn Habib, İslam'ın doğduğu sırada on hanımla evli olan çok sayıda kişinin isimlerini kaydetmektedir⁹. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in evlilikleri değerlendirilirken dönemin siyasal, sosyal ve kültürel şartları göz önünde bulundurulmalıdır.

Hz. Peygamber, çok evliliği dört ile sınırlayan ayet nazil olduktan sonra dörtten fazla kadınla evli bulunan sahabelerine dördünü seçip diğerlerini boşamalarını emretmiştir. Kur'an-ı Kerim'de kendisine, evlendiği bütün kadınları nikahı altında tutma izni verilmiştir¹⁰.

Çünkü Peygamber hanımlarına "Ümmühatü'l-Mü'minin" adı verilmişti. Bu sıfatı Allah Kur'an-ı Kerim'inde "Peygamber, müminlere kendi nefislerinden evladır. Peygamber'in eşleri de mü'minlerin anneleridir."¹¹ diye bildirerek vermiştir.

Yani bu hanımların Peygamber'den başkası ile evlenmeleri yasaklanmıştır.

Bunun içindir ki Peygamber'in hanımları, diğer mü'minlerin hanımlarının dörtten fazlasına ait olan hükümden istisna edilmiş, Resul-i Ekrem de mevcut eşlerinden birisi vefat etse bile artık bir eş daha almamakla emrolunmuştur¹².

⁷ İbnü'l Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, (Çev: M. Beşir Ersoy), c. III, İstanbul, 1985, s. 240.

⁸ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2001, s. 252-253.

⁹ İbn Habib, *Muhammed, Kitabül Muhabber*, (Tah. Eliza Lichter Stadter), Haydarabat, 1942, s. 50.

¹⁰ İbrahim Sarıçam, *a.g.e.*, s. 252-253.

¹¹ Ahzab, 33/6

¹² Ebu Rıdvân M. Sadık Vicdani, *Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, Ankara, 1997, s. 81.

Hız. Hatice; Mekkeliler tarafından "Tacire" ve "Tahire" lakaplarıyla isimlendirilmiş, Mekke'li olup Kabb b. Lüey'in kızıdır. Kureyş'in Beni Esed kolundandır. Nesebi Kuseyb Kilab ile Hız. Peygamber ile birleşir¹³.

Hız. Peygamber ile evlendiğinde tarihçilerin çoğunun kaydettiğine göre 40 yaşlarında idi¹⁴.

Fakat İbn Habib onun ancak 28 yaşlarında olduğunu bize temin etmektedir¹⁵.

Daha önce iki evlilik yapmıştır. Ebu Hale b. Zürene ve Atik b. Aziz b. Abdullah b. Amr ile evlenmiştir ve Hind adında bir kız ve yine Hind adında bir erkek çocuğa sahip olmuştur. Son eşi de vefat ettiikten sonra evlenmemiştir¹⁶.

Hız. Muhammed (S.A.V.)'in Hız. Hatice'nin kervanını ticaret için yolculuklara çıkarması sebebiyle tanışmışlar ve aralarında dostlu ve muhabbet olmuştur¹⁷.

Hız. Hatice bir müddet sonra Nefise'ye Hız. Peygamber'le evlenmek istediğini söyler ve bu isteğini Hız. Muhammed (S.A.V.)'e iletmesini ister. Hız. Peygamber bu isteği yani evlilik teklifini kabul eder¹⁸ ve konuyu amcalarına açar, onlardan onay aldıktan sonra düğün Hız. Hatice'nin evinde yapılır. Nikahı Varaka b. Nevfel kılar¹⁹.

Hız. Muhammed (S.A.V.) Hız. Hatice'nin evine taşındı. Her zaman birbirlerine karşı saygı ve sevgi içindeydiler. Hız. Hatice Hız. Peygamber'in bütün hizmetlerini kendisi görmüş ve hizmetçi kullanmamıştır²⁰.

Hız. Peygamber'in Hız. Hatice'den altı çocuğu olmuştur. Kasım, Zeynep, Rukiyye, Ümmü Gülsüm, Fatma ve Abdullah isimlerini almışlardır. Çocuklarından sadece Hız. Fatma Peygamber'den sonra vefat etmiştir²¹.

Hız. Hatice'nin diğer kocalarından olan çocukları adet gereği baba tarafında kalıyor bazen annelerini ziyaret ediyorlardı. Hind b. Ebi Hale Hız. Peygamber'in terbiye

¹³ Ziya Kazıcı, **Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri**, İstanbul, 1997, s. 73; Muhammed b. İshak, **Siyer**, (Tah: Muhammed Hamidullah), İstanbul, 1991, s. 60; İbn Hacer el Askalani, **es-İsabe fi Temyiz'is Sahabe**, c. IV, Mısır, 1939, s. 273.

¹⁴ İbn Sa'd, **et-Tabakatul Kübra**, c. I, s. 132, Beyrut, 1962; Abdil Berr, **el-İstiab fi Esmail Ashab**, c. IV, Mısır, 1939, s. 271; İbn Hacer el Askalani, **a.g.e.**, c. IV, s. 273.

¹⁵ İbn Habib, **el-Muhabbar**, s. 52; Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, (Çev: Salih Tuğ), İstanbul, 1993, s. 60; Belazuri, **Ensab**, I. Ha. No:177

¹⁶ Z. Kazıcı, **a.g.e.**, s. 74; İbn Hişam, **Es-Siretu'n Nebbiye**, Kahire, c. I, s. 134; Ebu Muhammed Abdül-Mü'min b. Halet, **Kitabu Nisai Resulullah**, Beyrut, 1985, s. 32; Abdulhamid Tahman, **es-seyyide Hadice**, Dimaşk, 1990, s. 15.

¹⁷ Hüseyin Algül, **Alemlere Rahmet Hız. Muhammed**, Ankara, 1994, s. 23.

¹⁸ İbn İshak, **a.g.e.**, s. 60; İbn Hişam, **a.g.e.**, c. I, s. 135-136.

¹⁹ İbn Sad, **a.g.e.**, c. I, s. 131-133.

²⁰ İbn Sad, **a.g.e.**, c. I, s. 113-114.

²¹ İbn Abdi'l Berr, **a.g.e.**, c. IV, s. 273-274; Zekai Konropa, **Peygamberimiz, İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere**, İstanbul, 1968, s. 66-67.

metodu ile yetişmiş, Müslüman olup Medine'ye hicret etmiş ve Bedir Savaşı'nda bulunmuştur²².

Hiz. Muhammed'e ilk vahiy geldiğinde O'na inanan ve destekleyen ilk Hiz. Hatice olmuştur²³.

Hicretten üç yıl sonra Hiz. Hatice 65 yaşında iken vefat etmiştir. Bu ölüm Hiz. Peygamber'i çok üzmüştür²⁴.

Hiz. Sevde; Hiz. Hatice'nin vefatından sonra Peygamber'in Mekke'de evlendiği ikinci eşidir. Osman b. Maz'un hanımı Hazle binti Hakim'in tavsiyesi üzerine Peygamber bu evliliği M. 620 yılında Ramazan veya Şevval ayında gerçekleştirmiştir²⁵.

Hiz. Sevde, Sekran b. Amr ile evliydi, eşi ölünce dul kalmıştı²⁶. Peygamber ile evlendiğinde 50 yaşında idi. Hiz. Peygamber'den çocuğu olmadı fakat Peygamber'in çocuklarına çok iyi baktı.

Hiz. Sevde dinine düşkün, sadaka vermeyi seven, cömert bir kadındı²⁷. Peygamber ile 13 yıl yaşamıştır. Hiz. Ömer'in hilafetinin sonlarında veya H. 54 yılında Medine'de vefat etmiştir²⁸. Allah elçisinden beş hadis rivayet etmiştir²⁹.

Hiz. Hafsa; Hiz. Ömer'in kızıdır. Hiz. Ömer'in teklifi üzerine H. 3. yılda Peygamber Hiz. Hafsa ile evlenmiştir. Daha önce Sad b. Sehm ile evlenmiş dul bir kadındır. Hiz. Hafsa evlendiğinde 22 yaşında idi. Okuma bilen nadir kadınlardan idi. Babasından kalıtım yoluyla biraz sert mizaçlıydı bu nedenle babası hep nasihatte bulunurdu. Hiz. Peygamber'in diğer hanımlarına göre daha mümtaz daha imrenilecek bir mevkie sahipti. Cebrail Hiz. Hafsa'nın cennette Hiz. Peygamber'in zevceleri arasında sayıldığını bildirmiştir³⁰.

Hiz. Zeyneb Binti Hüzeyme; Peygamber, Hiz. Hafsa ile evlendikten sonra Zeyneb b. Hüzeyme ile evlenmiştir. Zeyneb Kureyş'in ilk muhacirlerindendi. Kocas

²² Z. Kazıcı, a.g.e., s. 88-89.

²³ İbn Hişam, a.g.e., c. I, s. 226; Muhammed Ali, Peygamberimiz, (Trc. Ömer Rıza), İstanbul, 1942, s. 63.

²⁴ İbn Abdi'l Berr, a.g.e., c. IV, s. 280.

²⁵ Ahmed b. Abdullah et-Taberi, es-Simtu's Senin fi Menakıb-ı Ümnehati'l Mü'min, Halep, 1928, s. 102-103.

²⁶ İbn Hişam, a.g.e., c. I, s. 226.

²⁷ Ahmed b. Abdullah et-Taberi, a.g.e., s. 104.

²⁸ Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebi, Siyer-u A'lamin Nübela, c. II, Beyrut, 1985, s. 267; İbn Hacer, a.g.e., c. IV, s. 331.

²⁹ Ez-Zehebi, a.g.e., c. II, s. 269.

³⁰ İbn Sad, a.g.e., c. VIII, s. 81-84; Z. Kazıcı, a.g.e., s. 177-180.

Ubeyde b. Haris³¹ Uhud Muharebesi'nde şehid olmuştu. Çok sadaka verip, fakirlere acıdığı için "Ümmül Mesakin" (fakirlerin anası) diye isimlendirilmiştir³².

Zeyneb Hz. Peygamber ile evlendikten iki veya üç ay sonra vefat etmiştir. Bu nedenle siyer yazarları onunla fazla ilgilenmemişlerdir³³.

H. Ümmü Seleme; Peygamber'den önce Ebu Seleme ile evlenmişti. Karı koca ilk Müslümanlardan idi. Ebu Seleme Uhud Harbi'nde yaralanarak vefat etmiştir³⁴.

Ebu Seleme'nin vefatından sonra Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer Ümmü Seleme'ye talip oldular fakat reddedildiler. Ümmü Seleme'nin haline acıyan Hz. Peygamber evlenme teklifinde bulundu, Ümmü Seleme kıskançlığı ve çocukları nedeniyle bu teklifi kabul etmek istemedi, fakat Peygamber kendisini ikna etti. Bunun üzerine H. 4. yılda Ümmü Seleme ile Resulullah evlendiler. Ümmü Seleme çok güzel bir kadındı bu sebeple Hz. Aişe tarafından çok kıskanılmıştır. Hz. Aişe'yi Hz. Hafsa Ümmü Seleme'nin yaşlı olduğunu söyleyerek teselli ederdi³⁵.

H. Zeyneb Binti Cahş; Peygamber'in halasının kızıdır. İlk önce Zeyd b. Haris ile evlenmişti. Bu evliliği, Zeyd'in köle olması nedeniyle Zeyneb'in ailesinin karşı olmasına rağmen Peygamber istemiştir. Daha sonra Zeyneb'in ailesiyle övünmesi nedeniyle aralarında anlaşmazlık olmuş ve Zeyd ile ayrılmıştır. Bu duruma çok üzülen Peygamber hem Zeyneb'i dul olmaktan kurtarmak (ailesine karşı sorumluluğunu gidermek için) hem de Araplar'da var olan evlatlığın öz evlat olarak kabul edilmesi adetini kaldırmak için Hz. Zeyneb ile evlenmiştir. Bu evliliği yüce Allah da emretmişti³⁶. Bu konuda çıkarılan, Peygamber'i karalamaya çalışan haberler yalanlanmıştır³⁷.

H. Cüveyriye Binti Hâris; H. 5. yılda gerçekleşen Beni Mustalık Gazvesi'nden sonra kabile reisinin kızı Cüveyriye de esir alınmıştı³⁸. Peygamber hem bu asil kadını hem de beraberindeki esir kadınları kurtarmak için Cüveyriye ile evlendi³⁹.

³¹ Salih Suruç, *Kainatın Efendisi Peygamberimiz'in Hayatı*, c. I, İstanbul, 1998, s. 425.

³² İbn Hişam, *a.g.e.*, c. II, s. 46; İbn Said, *a.g.e.*, c. VIII, s. 115.

³³ İbn Sad, *a.g.e.*, c. VIII, s. 116.

³⁴ Z. Kazıcı, *a.g.e.*, s. 204; İbn Sad, *a.g.e.*, c. VIII, s. 87.

³⁵ R.V.C. Bodley, *Tanrı Elçisi Hz. Muhammed*, (Çev: Osman Nebioğlu), İstanbul, 1958, s. 223.

³⁶ Ahzap , 33/37

³⁷ Muhammed Ebu Zehra, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, c. III, İstanbul, 1997, s. 269-270.

³⁸ İbn İshak, *a.g.e.*, s. 245.

³⁹ İbn Sad, *a.g.e.*, c. VIII, s. 118; İbn Hacer, *a.g.e.*, c. IV, s. 257.

Bundan sonra ashab elindeki esirleri serbest bıraktılar. Çünkü nu insanlar Peygamber'in akrabaları oldular. Hz. Cüveyriye'nin asıl adı Berre'dir. Peygamber bu ismi değiştirmiştir⁴⁰.

Hz. Safiyye Binti Hüey; Hayber'in fethi sırasında esir düşmüştür, kabile reisi olan Hüey'in kızıdır. Daha önce Sellan b. Miskan ve Kinane b. Rebib ile evlenmiştir. Esir düşünce Müslümanlığı seçerek Peygamber ile evlenmiştir⁴¹.

Hz. Ümmü Habibe Binti Ebu Süfyan; Ebu Süfyan'ın kızıdır ve asıl adı Remle'dir⁴². Ubedullah b. Cahş ile evlidir ve ilk Müslüman kadınlardandır. Kocasının Hıristiyanlaşması sonucu ondan boşanmıştır. Babasının yanına dönemediği içinde Habeşistan'da zor durumda kalmıştır. Bu durumu öğrenen Peygamber Habeşistan Kralı Necaşi'ye haber göndererek Ümmü Habibe ile evlenmek istediğini bildirmiştir. Nikaha vekil olarak Halid b. Said b. As tayin edilmiştir⁴³.

Bu evlilikten sonra İslam'a düşman olan Ebu Süfyan biraz yumuşamıştır ve sonunda Müslüman olmuştur. Bu evlilik İslam Hukuku bakımından da önemlidir çünkü gıyabi nikaha örnektir.

Hz. Peygamber ile dört yıl evli kalmış ve O'nun vefatından sonra zahidane bir hayat yaşamıştır (34 yıl).

Ümmü Habibe siyasi olaylara karışmamıştır fakat Hz. Osman şehit edildiği zaman O'nun evinde bulunuyordu ve O'nun kanlı gömleğini Muaviye'ye gönderdi. Fakat bu olan olayları tasvip atığı manasına gelmez⁴⁴. Ümmü Habibe Medine'de vefat etmiştir⁴⁵.

Hz. Mariye; Peygamber Mısır Valisi Mukaskıs'a İslam'ı davet için bir mektup göndermişti. Mukaskıs İslamiyet'i kabul etmedi fakat Peygamber'e bir çok hediyeyle beraber Mariye ve Şirin adında iki kaz-kardeş olan cariyeler gönderdi. Hz. Peygamber Mariye'yi kendisi aldı ve Şirin'i Hasan b. Sabit'e verdi⁴⁶. Mariye ile evlendi ve ona bir ev açarak tesettüre soktu. Mariye'nin iki yıl sonra İbrahim isminde bir oğlu oldu. Peygamber oğlunu çok seviyor ve sürekli ziyaret ediyordu. Mariye'nin hürlüğünü belirtmek için İbrahim'i süt anneye verdi. Fakat İbrahim 16, 18 yada 22 aylıkken vefat

⁴⁰ İbn İshak, a.g.e., s. 245.

⁴¹ İbn Sad, a.g.e., c. VIII, s. 123; Abdül Mü'min b. Halef, a.g.e., s. 79.

⁴² İbn Sad, a.g.e., c. VIII, s. 96.

⁴³ İbn Abdi'l Berr, a.g.e., c. IV, s. 422.

⁴⁴ Ez-Zehebi, a.g.e., c. II, s. 220.

⁴⁵ İbn Sad, a.g.e., c. VIII, s. 100.

⁴⁶ İbn Abdi'l Berr, a.g.e., c. IV, s. 397.

etti⁴⁷. Bu olaya çok Peygamber çok üzüldü ve kısa bir süre sonra vefat etti. Hz. Mariye de bu olaylar sonrası evine çekildi. H. 16 senesinde Muharrem ayında vefat etti⁴⁸.

Hz. Meymune; Peygamber Umretü'l-kaza için Mekke'ye geldiğinde ismindeki bir kadın O'nunla evlenmek ister. Peygamber teklifi kabul eder ve Meymune ile nikahlanır⁴⁹.

Meymune evlendiği zaman 26 yada 36 yaşlarında idi⁵⁰. Hz. Peygamber bu evlilikten dolayı düğün için Mekke'de üç günden fazla kalmak için izin istemiştir. Fakat Mekkeliler bunu kabul etmemişlerdir⁵¹.

Hz. Meymune Peygamber'in vefatından sonra gerdeğe girdiği Çerif'e sık sık gitmiş ve vasiyeti üzerine oraya gömülmüştür⁵².

Hz. Reyhâne; Yahudi asıllı bir cariye-dir. Hendek Savaşı'ndan sonra Peygamber kendisine ihanet eden Beni Kureyza üzerine yürüdü. Reyhane bu sırada esir alınanlar arasında idi ve Peygamber'e cariye olarak verildi. Peygamber O'nu azat ederek kendisine eş yaptı⁵³.

Hz. Reyhane, Resulullah Veda Haccı'ndan dödükten sonra vefat etmiştir⁵⁴.

⁴⁷ Abdül Mümîni b. Halef, a.g.e., s. 75.

⁴⁸ İbn Sad, a.g.e., c. VIII, s. 216.

⁴⁹ İbn Abdî'l Berr, a.g.e., c. IV, s. 392.

⁵⁰ İbn Sad, a.g.e., c. VIII, s. 138.

⁵¹ İbn Hişam, a.g.e., c. III, s. 202-203.

⁵² İbn Sad, a.g.e., c. VIII, s. 139.

⁵³ İbn Sad, a.g.e., c. VIII, s. 129.

⁵⁴ Z. Kazıcı, a.g.e., s. 348.

I. BÖLÜM

HZ. AİŞE

Hz. Aişe'nin babası Hz. Ebu Bekir'dir. Annesi ise Ruman binti Umeyr b. Amir'dir ve Kinane kabilesindedir⁵⁵. Hz. Aişe'nin lakabı "Sıddika" dır. Künyesi "Ümmü Abdullah"dır. Kendi çocuğu olmadığı için kız kardeşinin oğlu Abdullah'ın ismiyle künyelenmiştir⁵⁶.

1. Hz. Aişe'nin Evlenmesi

Hz. Aişe'nin doğumu hakkında tarih kitaplarında kesin bir rivayet yoktur. Gelen rivayetler ihtilaflıdır. Tarihçiler Hz. Aişe'nin yaşını, evlenme yaşı ile ilgili rivayetleri dikkate alarak bulmaya çalışmışlardır. Hz. Aişe Resulullah'a nişanlandığında altı veya yedi yaşında olduğunu, evlendiğinde ise dokuz yaşında olduğunu söyleyen tarihçiler bu görüşlerini İbni Sa'd'dan gelen bir rivayete dayandırırılar. Buhari de Hz. Aişe'nin evlendiği yaş ile ilgili bizzat kendisinin rivayeti nakledilmektedir. Bu rivayet ise şöyledir;

"Ben altı yaşında iken Hz. Peygamber benimle nikahlandı. Daha sonra Medine'ye Hicret ettik. Ben Hicretten sonra sıtmaya yakalandım ve saçlarım döküldü. Hastalıktan kurtulunca saçlarım tekrardan gürleşti. Ben salıncakta oynarken annem beni çağırdı ve beni ne edeceğini bilmiyordum. Daha sonra benim saçlarımı taradı ve beni eve koydu. Evde Ensar'dan kadınlar vardı. Bunlar bana; hayır ve bereket getirdin diye beni alkışladılar. Daha sonra beni süsleyip Resulullah'a teşhir ettiler. Ben o zaman dokuz yaşında bir kız idim."⁵⁷

Bu görüşü kabul edenlere göre Hz. Aişe Peygamberliğin dördüncü senesinde doğmuş, Peygamberliğin onuncu yılında nikahlanmış, Hicretin birinci senesi Şevval ayında zifafa girmiş ve on sekiz yaşında da dul kalmıştır. İslam aleminde genel görüş bu olmakla beraber, bazı çağdaş araştırmacılar Hz. Aişe'nin evliliği ile ilgili başka rivayetleri değerlendirerek sanıldığı gibi Hz. Aişe'nin evlendiğinde dokuz yaşında

⁵⁵ Aişe Abdurrahman Bintu's-Şatı, Resulullah'ın Annesi ve Hanımları, (Çev: İsmail Kaya), I, Konya, 1987, s. 236.

⁵⁶ Süleyman Nedvi, a.g.e., s. 258.

⁵⁷ Sahih-i Buhari, Hz. Peygamberin Aişe İle Evliliği, Müt. Kamil Miras, X, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1981, s. 72-78.

olmadığını, on yedi veya on sekiz yaşında olduğunu söylemişlerdir. Bunlara kısaca bir göz atalım.

Konuyla ilgili rivayetlerin gözden geçirilmesini isteyen Asrı saadetin mütercimi Ömer Rıza Doğrul, Hz. Aişe'nin evlilik yaşı ile ilgili bazı rivayetler nakleden yorumlar yapmıştır. Rivayetlerden birisi şöyledir:

Hz. Aişe; ben Mekke'de oynayan bir çocuk iken Hz. Muhammed'e "Hatta onların vadeleri kıyamettir ve kıyamet ise daha dehşetlidir ve acıdır"⁵⁸ ayeti inmişti. Bakara ve Nisa sûreleri ise ben onun yanında iken indi⁵⁹.

Hz. Aişe bu ayet indiğinde Mekke'de oynayan bir çocuk olduğunu söylüyor, eğer bu ayetin iniş tarihi tespit edilirse, onun yaşı hakkında bir görüş ortaya koyabiliriz.

Bu ayet Kamer sûresinin 54. ayetidir. Bu ayetin iniş sebebi ise "Ayın ikiye bölünme" mucizesidir. Enes İbni Mâlik ve İbni Abbas'dan gelen rivayetlere göre; Mekke müşrikleri Hz. Peygamberden bir mucize göstermesini istemişler. Hz. Peygamberde onlara ayın ikiye bölündüğünü gösterdiğini haber vermişlerdir⁶⁰.

Süleyman Nedvi'ye göre ayın bölünmesi olayı hidayet mucizelerinin sonuncusudur. Çünkü bu olay Taife yolculuktan önce gerçekleşmiştir. Hz. Peygamberin Taife yolculuğu ise Hz. Hatice ve Ebû Talib'in ölümünden sonradır. Bu olay Peygamberliğini onuncu senesi meydana geldiği gibi Kamer sûresi de bu olaydan önce nazil olmuştur. Bu müddeti kısa tutsak bile Hz. Aişe'nin inen ayetleri takip edebilecek bir yaşta olması gerekir. Bunu da beş, altı yaşındaki bir çocuğun yapması ihtimalden uzaktır. Ayrıca bu sûrenin Peygamberliğin onuncu senesinde indiğini kabul etsek bile o zaman Hz. Aişe'nin Hz. Peygamberle evlenmiş olması gerekir. Oysa bu ayet indiğinde Mekke'de oynayan bir çocuk olduğunu söylüyor. Ayrıca bu ayetin Erkam'ın evinde peygamberliğin dördüncü senesinde indiği kuvvetli ihtimaldir. Hz. Aişe'nin de bu ayeti rivayet ettiğine göre, inen ayetleri takip edebilecek bir yaşta olması gerekir ki o zaman dokuz on yaşlarında olduğunu söyleyebiliriz⁶¹.

Başka bir rivayette Hz. Aişe'nin sanıldığından on yaş daha büyük olduğu rivayet edilmektedir. Bu rivayet İbn Mende'nin "Marifettü's-Sahabe" adlı eserinde

⁵⁸ Kamer, 54/46.

⁵⁹ Buhari, a.g.e., Te'lifu'l-Kur'an Babı, X, s. 193.

⁶⁰ Buhari, a.g.e., Te'lifu'l-Kur'an Babı, IX, s. 321.

⁶¹ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 263.

bulunmaktadır. Esmâ binti Ebû Bekr Hz. Aişe'den on yaş daha büyüktür. Esmâ, oğlu Abdullah b. Zübeyr öldürülünceye kadar onunla beraberdi. Esmâ yüz sene yaşadı ve h. 73'de Mekke'de vefat etti⁶².

Buna göre h. 73'de yüz yaşında ölen Esmâ hicret esnasında yirmi yedi yaşındadır. Hz. Aişe'de on yedi yaşındadır. Hz. Aişe hicretten sekiz ay sonra evlendiğine göre, yaklaşık on sekiz yaşındadır.

Yine bir rivayete göre Hz. Aişe, Hz. Peygamberle nişanlanmadan önce Cubeyr b. Mutim'in oğlu ile nişanlı idi. O zaman Cubeyr'in ailesi Müslüman olmamıştı. Hz. Peygamber Hz. Aişe'ye talip olunca Cubeyr b. Mutim'e ne diyeceği sorulmuş, Cubeyr'in karısı da, Hz. Ebû Bekr'in Müslüman olmasından dolayı "Bu kız benim evime girerse atalarımın yolundan çevirir" demiş ve nikahı bozmuştur. Bu olay Hz. Aişe'nin nişanının, İslam'ı tebliğin başlamasından önce ve Hz. Ebû Bekr'in Müslüman olmasından önce yapıldığını göstermektedir.

Genel görüşe göre bu nişan bozulduğunda Hz. Aişe'nin altı yaşında olduğudur. Olayın peygamberliğin onuncu senesinde meydana geldiğini düşünürsek, tebliğin başladığı yıllarda Hz. Aişe'nin doğmamış olması gerekir. O halde Hz. Aişe ilk nişanının bozulduğu sırada dokuz yaşında değil de on dört, on beş yaşında bir genç kızdı diyebiliriz⁶³.

Resulullah'ın hayatında en büyük desteği Hz. Hatice vefat ettiği zaman büyük bir boşluk meydana geldi. Aynı sene zahirdeki ikinci desteği amcası Ebû Talib de ölünce bu yıl O'nun (S.A.V) için Senetu'l Hüzn olmuştu.

Hz. Aişe ile henüz evlenmeden önceki durumuna şunu da eklemek gerekir.

İslamiyet'in durumu çok karanlık ve Hz. Peygamber (S.A.V) cemaatinin istikbalinden her zamankinden daha çok endişede idi. İslam prensiplerini ve kendisine ait her türlü sünnet bilgisini kadınlar nezdinde açıklayacak zeki ve heyecanlı bir kadına ihtiyaç vardı. Hz. Aişe bütün bu meziyetlere sahipti ve çok genç olmasına rağmen Hz. Peygamber üzerinde müspet tesir bırakmıştı. Bundan başka küçük yaşta olduğundan eşi olan Hz. Peygamberin temenni ettiği bütün duygu ve düşünceleri kabul etmeye müsaitti.

⁶² Rıza Savaş, "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, IX, İzmir, 1999, s. 139-144.

⁶³ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 266.

Diğer taraftan O, peygamberin en büyük dostunun kızı idi ve diğer kız kardeşlerinin hepsi evli bulunuyordu. Soya çok büyük önem verilen Arap toplumunda evlilik bağları bilhassa iki aile, iki kabile arasındaki dayanışmayı kuvvetlendirmeye yardım ederdi⁶⁴.

Hz. Peygamber bütün bunları düşünürken Havle binti Hakim gelip Resulullah'a şöyle sordu:

- Ya Resulullah evlenmez misin?
- Kiminle?
- İstersen bakire, istersen dul.
- Bakire kim, dul kim?
- Bakire, Allah'ın yarattıkları içinde en çok sevdiğinin kızıdır. Dul ise Sevde binti Zem'a'dır.
- Öyleyse git kendilerine talip olduğumu onlara söyle.

Bunun üzerine Hz. Peygamber Aişe'yi babasından istedi. Hz. Ebu Bekir hiç beklemediği bu teklif karşısında: "Ben senin din kardeşimim" dedi. Buna karşılık Resulullah: "Sen benim, Allah'ın din ve kitabına göre kardeşimsin, fakat o bana helaldir" buyurdu. Ebû Bekr bu durumda çok memnun oldu. Ancak daha önce kızını Cubeyr b. Mutim'e söz vermişti ve ona sormak için izin istedi. Cübeyr'in karısı müşrik olduğu için, Hz. Aişe'nin evine geldiği takdirde oğlunu atalarının dininden çevireceği endişesi ile bu olaya karşı çıktı. Bunun üzerine Ebû Bekr Hz. Peygambere haber salarak gelip kızını nikahlamasını istedi. Hz. Peygamber'de geldi ve Hz. Aişe'yi kendine nikahladı⁶⁵.

Hz. Peygamberle evliliği sekiz buçuk sene sürmüştür. Hz. Peygamber hicri 10. miladi 632 yılında vefat ettiği zaman Hz. Aişe bazılarına göre 18 bazılarına göre 27 veya 28 yaşında bulunuyordu.

2. Hz. Aişe'nin Evlilik Dönemi

Tarihe Müslümanların annesi ve son Peygamberin eşi olarak geçmiş bulunan Hz. Aişe ile Hz. Peygamber arasında özel bir bağ bulunmaktadır. Hz. Aişe Hz. Peygamberin

⁶⁴ Muhammed Hamidullah, a.g.e., II, s. 678.

⁶⁵ İbn Kesir, El-Bidaye ve'n-Nihaye (Büyük İslam Tarihi), (Çev: Mehmet Keskin), III, Çağrı Yay., İstanbul, 1994, s. 203.

yanında seçkin bir yere sahipti ve Hz. Hatice'den sonra en çok sevdiği hanımı da O'dur diyebiliriz. Hz. Peygamber hanımları arasında adaleti yerine getirme hususunda maddi olarak bir ayırım gözetmezdi. Ancak sevgi hususunda Hz. Aişe'nin sevgisi her zaman ağır basardı ve bu hususta şöyle dua ederdi: "Ey Rabbim, maddi hususlarda elimden geldiğince adaleti gözetiyorum. Fakat gönül meselesinde senin affına sığınırım."⁶⁶

Hz. Peygamberin diğer hanımları Hz. Aişe'nin sahip olduğu bu mevkie gıpta etmekle beraber, zaman zaman bu durumdan şikayetçi olmuşlardır. Bir gün Hz. Fatma'yı, Hz. Peygambere göndererek, Hz. Aişe'ye gösterilen ilginin kendilerine de gösterilmesini istemişlerdi. Hz. Fatma durumu Hz. Peygambere bildirdiğinde: "Sende benim sevdiğimi sevmez misin?"⁶⁷ sözüyle karşılaşmıştı. Hz. Fatma bu sözü hanımlara ilettili ve bir daha bu maksatla gitmeyeceğini söyledi. Bu sefer Hz. Peygambere Ümmü Seleme'yi gönderdiler. Hz. Peygamber'de ona: "Ümmü Seleme, beni Hz. Aişe hakkında taciz etme. Çünkü bana Hz. Aişe'nin hücrelerinden başka bir yerde ayet gelmemiştir"⁶⁸ dedi.

Hz. Aişe'nin Hz. Peygamberin yanında sahip olduğu bu mevkiinin sebebi zannedildiği gibi Hz. Aişe'nin genç ve güzel olmasından kaynaklanmıyor. Zira Hz. Peygamberin hanımları arasında zahiri güzellikleri tarif edilen hanımları; Hz. Zeynep, Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye'dir. Buna karşılık Hz. Aişe'nin güzelliğinden pek bahsedilmez⁶⁹. Bu da gösteriyor ki Hz. Peygamberin Hz. Aişe'ye olan sevgisinde ilahi bir boyut söz konusudur.

Hz. Peygamberin dul ve kendinden büyük olan Hz. Hatice'yi, Hz. Aişe'yi kıskandıracak şekilde sevmesi ve onu her zaman yad etmesi bunun bir göstergesidir. Hz. Peygamber onun hatırasını yad ettiği zaman Hz. Aişe "Ya Resulullah her fırsat buldukça bu ihtiyar kadını anıyorsun. Oysa Allah sana ondan daha hayırlı bir eş verdi" demiştir. Hz. Peygamber bu söze sinirlenerek: "Hayır. Allah'a yemin ederim ki bana Hatice'den daha hayırlı bir eş verilmiş değildir. Ey Aişe senin kabilen beni yalanladığında O beni tasdik etti. Senin kabilen beni hor gördüğünde O her zaman bana

⁶⁶ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 291.

⁶⁷ Buhari, Hibe Bahsi, VIII, s. 17.

⁶⁸ Buhari, Hibe Bahsi, VIII, s. 17.

⁶⁹ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 290.

dostluk kucağını açıp destek oldu. Ve O bana hiçbir hanımdan nasip olmayan bir evlat nasip etti.”⁷⁰

Hız. Peygamberin Hız. Hatice'ye ve Hız. Aişe'ye olan sevgisinden dolayı sitem edildiğinde her ikisi hakkında verdiği cevapta maddi unsurlar değil, manevi unsurlar söz konusudur, bu da bizim düşüncemizi teyit etmektedir.

Ayrıca Resulullah, Hız. Aişe'ye şöyle anlatmıştır: “Bana rüyamda iki defa gösterildin. Birinci rüyamda bir adam seni beyaz, saf ipek içinde getiriyor ve “Bu senin hanımın” diyor. İpeği açıyorum bir de ne göreyim! İçindeki sensin diyor ‘Eğer bu Allah'tan ise gerçekleştirir’ diyorum”⁷¹

Bütün bu seçkinlik ve itibara rağmen Hız. Peygamberi en çok kıskanan ve onun sevgisinin en çok kazanmaya çalışan Hız. Aişe idi. Hız. Aişe'den gelen bir rivayetle: “Allah Resulü bir gün eve geç geldiğinde bütün gün nerede olduğunu sordum O da ‘Ümmü Seleme'nin yanındaydım’ dedi. ‘Ne buluyorsun o kadının yanında’ diye serzenişte bulundum ve sözüme devamla: ‘Ey Allah'ın Resulü sen iki otlakla karşı karşıya gelsen, bunların biri hiç girilmemiş otlak, diğeri girilmiş otlak olsa, hangisini tercih ederdin?’ Hız. Peygamber gülümseyerek: ‘Hiç girilmemiş olanı tercih ederdim.’ Hız. Aişe bu sözyle Hız. Peygamberin tek bakire hanımı olduğunu vurgulamıştı. Sonra şöyle dedi: ‘İşte ben, o hiç girilmemiş otlak gibiyim.’”⁷²

Hız. Aişe zekası, anlayışı, kuvvetli hafızası, güzel konuşması, diğer hanımlarının yanında iken Kur'an ayetleri nazil olmazken, O'nun hüccresinde bulunduğu sırada ayetlerin nazil olması⁷³, Kur'an-ı Kerim'i ve Hız. Peygamberi en iyi şekilde anlamaya çalışması gibi vasıfları sayesinde Hız. Peygamberin yanında müstesna bir mevkie sahipti. Hız. Peygamber onun kabiliyetlerinin gelişmesine yardım etti baba evindeki eğitimi daha da geliştirdi, olgunlaştı, derinleşti. Bilmediklerini, anlayamadıklarını, eksik ve yanlışlarını, hatta Kur'an ve Hız. Peygamberin hadisleri arasındaki anlayışına göre farklılık arz eden hususları Hız. Peygambere sormak ve anında müzakere etmek gibi güzel bir alışkanlığa sahipti.

⁷⁰ Buhari, Hız. Hatice'nin Fazileti, X, 30.

⁷¹ İbn İshak, a.g.e., s. 318; Buhari, Hız. Peygamber'in Aişe ile Evlenmesi Bahsi, X, s. 279.

⁷² Buhari, Nikah Bahsi, XI, s. 257.

⁷³ İbn-i Kayyim El-Cevziyye, Za'dul Mead, Rahmet Peygamberi Ve Devleti, (Terceme ve Tahkik: Muzaffer Can), c. I, İstanbul, 1989, s. 136.

Hız. Peygamber Hz. Aişe'yi son derece sevdiği gibi Hz. Aişe'de Hz. Peygamberi, büyük aşk derecesinde severdi. Hz. Aişe geceleyin uyanıp Hz. Peygamberi yanında göremeyince üzülür ve onu aramaya başlardı. Her defasında da Hz. Peygamberi secdeye kapanmış, münacata dalmış bir şekilde bulurdu. Hz. Peygamberi onun yanından çıkıp diğer hanımlarının yanına gittiğini bir an tasavvur ettiğinden dolayı son derece pişmanlık duyar "Ben ne düşündüm, ne gördüm" derdi⁷⁴.

Amr bin As (r.a)'ın rivayetine göre Amr, Zat-ı Selasik Seriyeye'sinden dönüşte Resulullah'ın (S.A.V) huzuruna çıktı ve şöyle sordu:

- Ya Resulullah ashab içinde size en sevimli kimdir?
- Aişe'dir.
- Erkeklerden kimdir?
- Aişe'nin babasıdır.
- Sonra kimdir?
- Ömer bin Hattab'tır, buyurdu. Sonra Resulullah (S.A.V) bir takım ricalin adını saydı. Beni en sonra bırakır korkusuyla sustum⁷⁵.

Hız. Peygamber Hz. Aişe ile zaman zaman şakalaşırdu. Hz. Peygamberin ölümünün son yıllarına doğru bir gün: Hz. Aişe'nin başı ağrımış. Hz. Peygamberde: "Ah Aişe sen benden evvel ölsen de senin techiz ve tekfinini ben yapsam ve sana dua etsem" demişti. Hz. Aişe'de "Evet ben öleyim de sizde benim hücreme yeni bir eş getirin!" cevabını vermiş. Hz. Peygamber de bu söze gülmüşlerdi⁷⁶.

Her aile arasında olduğu gibi Hz. Peygamberle Hz. Aişe arasında da bazen dargınlıklar olurdu. Bir gün Hz. Peygamber Hz. Aişe'ye şu sözleri söyledi: "Aişe! Senin dargın ve barışık olduğun zamanları derhal anlıyorum. Dargın oldun mu, yemin ederken 'İbrahim'in Tanrısı hakkı için' diyorsun. Barışık olduğun zamanda, 'Muhammed'in Rabbi hakkı için'" diyorsun. Hz. Aişe'de "Ya Resulullah! Dilden öyle dökülüyor" cevabını verdi⁷⁷.

⁷⁴ Buhari, Hz. Peygamberin Gece Namazı Bahsi, V, s. 97.

⁷⁵ Buhari, Hz. Aişe'nin Fazileti Bahsi, IX, s. 335.

⁷⁶ Buhari, Hastalar Bahsi, XII, s. 68.

⁷⁷ Buhari, Nikah Bahsi, XI, s. 323.

Hz. Aişe Hz. Peygamberin diğer hanımlarından her konuda ileride idi. Hz. Peygamber onun bu seçkinliğini ifade etmiş, her zaman onunla birlikte olmayı yeğlemiştir. Çağrılı bulunduğu yerlere onunla birlikte gitmiş, bazen daveti kabul etmeyi onun gelmesi şartına bağlamıştır. Hz. Aişe'de buna layık olmaya çalışmış, daima karşılık vermiştir. Gece ve gündüz, normal zamanlarda ve seferlerde onunla olmuştur. Hz. Peygamberle bütün ibadetlerde onunla birlikte olmuştur. Farz namazları, kuşluk namazları, teheccüd namazları, oruç, itikaf, umre ve hac gibi ibadetlerde de Hz. Peygamberin yanında bulunmuştur.

Hz. Aişe'nin hücrelerinde hizmetçi bulunmadığı zaman bütün işlerini kendi görür, onun ekmeğini pişirir, yemeğini hazırlar, yatağını eliyle düzeltir, ev için lazım olan suyu kendi taşır, kurban olarak kesilen devenin etini kendi dağıtır. Hz. Peygamberin başını yıkar, saçını tarar, en güzel koku ile kokulandırır, kocasının çamaşırlarını yıkar. Hz. Peygamber yattığı zaman başının ucuna su ve misvak koyar, bir misafir geldiği zaman hizmetini görürdü⁷⁸.

Hz. Aişe hicretin onuncu senesinde Hz. Peygamberle birlikte hem hac farzını hem de umreyi eda etmek için niyetlendi. Ancak kadınlara mahsus özürden dolayı hac vazifesini ifa edememişti. Hz. Peygamber bunu nasıl telafi edeceğini öğretmişti, o da biraderi Abdurrahman ile haccın kalan kısmını yerine getirmişti⁷⁹.

Hz. Aişe bütün alçak gönüllülüğü ve mütevazılığı ile beraber son derece vakarlı ve son derece izzeti nefis sahibi idi. İftira hadisesi olduğunda Hz. Aişe suçsuz olduğu anlaşıldıktan sonra Aişe'nin annesi ona Resulullah'a teşekkür etmesini söylemiş. Aişe'de yalnız Allah'a şükür borçlu olduğunu ve kimseye minnettar olmadığını bildirmiştir.

Hz. Aişe mümtaz olduğu hasletlerden biri onun cömertliği alicenaplığıdır. Hz. Aişe'nin ablası Esmâ da aynı sıfatlarla mümtazdı. İbni Zübeyr diyor ki: "Bu iki kız kardeşten daha cömert ve alicenap kimse görmedim. Hz. Aişe eline geleni biriktirir, bir yekun teşkil edince taksim ve tevzi ederdi. Esmâ ise eline geçeni verirdi"⁸⁰ diye rivayet etmiştir.

⁷⁸ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 298.

⁷⁹ Buhari, Hac Bahsi, I, s. 228.

⁸⁰ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 364.

Hz. Aişe son derece cesur bir kadındı. Geceleri kalkıp yalnız başına kabristana kadar girebilirdi. Harp meydanlarında dolaşır ve hizmet ederdi. Uhud savaşında taşıdığı bir kurbadan yaralılara su dağıtmıştır⁸¹. Hendek savaşında tehlikelerin en şiddetli hengamesinde kadınların bulunduğu kaleden dışarı çıkıp Müslümanların vaziyetini tetkik etmişti⁸². Hz. Aişe, Cemel vakasında da askerlerini mükemmel ve muntazam bir suretle idare etmiş, onlara kumandanlıkta bulunmuştur. Bu da onun cesaretinin bir göstergesidir.

Bu açıklamalarda anlaşıldığı gibi Hz. Peygamberin hanımı Hz. Aişe her bakımdan O'na yar idi. Her hususta O'nun emir ve talimatı doğrultusunda hareket ediyordu. Kendisi diyanet ve takva sahibi bulunduğundan Hz. Peygamber en sadık, en fedakar ve en samimi arkadaşı idi. Bu karı ve kocadan müteşekkil bu iki insan arasındaki muhabbet ve kaynaşma, samimiyet ve hüsnü muaşeret asırlarca insanlara parlak bir örnek teşkil eder.

a) Teyemmüme Ait Ahkâmın İnnmesi

Hz. Peygamber sefere gideceği vakit, hanımları arasında kura çeker kime isabet ederse onu yanında götürürdü. Bir seferde kura Hz. Aişe'ye isabet etmişti ve Resulullah'a refakat ediyordu. Hz. Aişe'nin boynunda ablası Esmâ'nın gerdanlığı bulunuyordu. Hz. Peygamber gerdanlığı aramak için adam gönderdi. Bu sırada da sabah vakti girmişti. Askerin karargah kurduğu yerde su yoktu. Müslümanlar su bulunmadığından telaşa düştüler. Hz. Ebu Bekir'e müracaat ettiler. Hz. Ebu Bekir'de kızının yanına gitti "Bu senin yaptığı nedir, herkesi namazdan alıkoyuyorsun" dedi. Hz. Peygamber'de olaydan haberdar olunca teyemmüme ait hükümleri tebliği etti. Bu ayeti kerime de şudur: "Şayet hasta olur veya yolculukta bulunursanız veya içinizden biri abdest bozma yerinden gelir veya kadınlara yaklaşırsa su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm ediniz: ondan yüzlerinize, kollarınıza sürünüz..."⁸³

Bunun üzerine Müslümanlar sevindiler ve Hz. Aişe'ye dua etmeye başladılar. Ashabdan Üseyd b. Hudayr, Hz. Aişe'ye "Ey Ebu Bekir'in kızı bu senin Müslümanlığa ilk hizmetin değildir" dedi⁸⁴.

⁸¹ Buhari, Uhud Gazası, VIII, s. 321.

⁸² Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 363.

⁸³ Nisa, 4/43.

⁸⁴ Buhari, Teyemmüm bahsi, II, s. 241-244.

b) Tahrim Olayı

Hiz. Peygamberin hanımları iki dairede ikamet ediyorlardı. Dairenin birinde Hiz. Aişe, Hazfa, Sevde, Safiye ikamet ediyor, diğer dairede de Hiz. Zeynep ile diğer hanımlar ikamet ediyorlardı.

Hiz. Peygamberin adeti ikinci namazını kıldıktan sonra bütün zevcelerini ziyaret etmek, onlarla oturmaktı. Hiz. Peygamber bütün hanımlarına eşit muamele etmekle beraber tesadüfen birkaç gün Hiz. Zeynep'in yanında fazla kalmıştı. Hiz. Aişe bunun sebebini araştırdı. Sonunda ashaptan birinin Hiz. Peygambere bir miktar bal getirdiğini Hiz. Peygamberin de balı sevdiğinden dolayı Hiz. Zeynep'in yanında fazlaca kaldığını öğrendi. Bunun üzerine Hiz. Aişe kıskançlık duyguları galeyana geldi ve Hazfa ve Sevde'yi de kandırarak şöyle bir oyun hazırladı: "Hiz. Peygamber kötü kokulardan nefret eder, Sevmediği kokulardan biri de megafir çiçeğinin kokusudur. Eğer biz onun ağzını koklayıp ta: "ağzın megafir kokuyor, yoksa megafir çiçeği yemiş arıların balından mı tattın!" dersek maksat hasıl olur"⁸⁵. Söylenen yapıldı ve kötü kokudan nefret eden Hiz. Peygamber, bir daha bal yemeyeceğini söyledi. Bunun üzerine, bal yememe gibi bir yasak getirilmiş oluyordu. Çünkü Hiz. Peygamber her söz ve davranışı, Müslümanlar için kanun hükmündedir. Nitekim Kur'an Hiz. Peygamberin bu hareketini eleştirir ve şöyle der: "Ey Peygamber zevcelerini memnun etmek için Allah'ın sana helal kıldığı şeyden neden kendini mahrum ediyorsun, Allah Gafur ve Rahimdir."⁸⁶

Bu olayı bazı müfessirler Kur'an'ın bu ayetinden sonra gelen ayetle irtibatlandırıp ila olayı ile bu bal olayını birbirine karıştırıyorlar. Oysa bu bir hatadır ve ayetleri yanlış değerlendirmekten kaynaklanmaktadır. Bu sırada Hiz. Peygamber Hiz. Hafsa'ya mahrem bir söz söylemiş fakat Hiz. Hafsa bu sözü Hiz. Aişe'ye açmıştı. Kur'an bundan bahsederek der ki: "Peygamber hanımlarına mahrem bir söz söylemişti ki o, bu sözü açıklayınca Allah'ta Resulünü haberdar etti..."⁸⁷

Acaba söylenen bu söz ne idi? Buhari'nin açıklamasına göre bu sır balın tahrimi hadisesidir. Ancak Süleyman Nedvi bunu kabul etmez ve ayetin geniş tetkikini yapar ve bu olayın ila hadisesi olduğunu söyler⁸⁸.

⁸⁵ Buhari, Tahrim bahsi, 66/1,2.

⁸⁶ Buhari, Tahrim, 66/1-2.

⁸⁷ Buhari, Tahrim, 66/3-4.

⁸⁸ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 322.

c) İla Olayı

Tahrim ile İla vak'aları hicretin dokuzuncu senesinde meydana gelmiştir. O zaman İslam fetihleri artmış, Medine'ye gelen mal, ganimet ve varidat son derece bollaşmıştı. Her taraftan Medine'ye zahire gönderiliyordu. Buna rağmen Hz. Peygamberin evinde ki hayat zerre kadar değişmemişti.

Hayber'in fethinden sonra Hz. Peygamberin hanımlarına hurma ile buğday tahsis edilmişti. Fakat bu varidat yeterli değildi. Bazı günler bütün Ehl-i Beyt aç kalıyordu. Hz. Peygamberin hanımları içinde reis ve emir kızları da vardı. Bunlar Medine de herkesin refah içinde yaşadığını görerek, bundan istifade etmek istediler. Hz. Ömer bu hadiseden haberdar olunca son derece müteessir oldu. Önce kızı Hafsa'ya: "Sen Resul-ü Ekrem'den gelirinin arttırılmasını istiyormuşsun. Sen ne istiyorsan benden iste. Yemin ederim ki Resul-ü Ekrem, benim hatırımı tutarak seni yanında tutuyor. Yoksa seni boşardı." Sonra Hz. Peygamberin diğer hanımlarına da uğrayarak aynı nasihati onlara da yaptı. Ümmü Seleme Ömer'e şu cevabı vermişti: "Ömer sen her şeye müdahale ediyorsun. Şimdi de Resul-ü Ekrem'in zevcelerine ait işlere karışmaya başladın." Hz. Ömer bu söz karşısında sükut etti.

Bir defa Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer Resulullah'ın huzurunda bulunuyorlardı. Hz. Peygamberin hanımlarının geçimleri terfisi için ısrar ettiklerini gördüler. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer kendi kızlarının bu hareketlerinden üzüldüler. Buna karşı Hz. Hafsa ve Hz. Aişe bir daha böyle istekte bulunmayacaklarına söz verdiler. Diğer hanımları ise isteklerinde ısrar ediyorlardı. Bu sırada Hz. Peygamber atından düşmüş ve bir ağaca çarparak vücudu zedelenmişti. Resul'ü-Ekrem Hz. Aişe'nin hücreesine bitişik meşrebe çekildi. Burada ikamet etti ve hanımlarına bir ay yaklaşmamaya yemin etti. Münafıklar bundan istifade ederek Hz. Peygamberin tüm hanımlarını boşadığını etrafa yaydılar. Ashab bu haberden dolayı çok üzüldüler ve peygamberin mescidine toplandılar. Hz. Peygamber hanımları ise üzüntülü bir şekilde hücrelerine çekilmişlerdi. Ashabda hiç biri bunu Hz. Peygamberden sormaya cesaret edemiyorlardı. Hz. Ömer bu olayı duyar duymaz derhal mescide geldi. Bütün ashab üzüntülü bir şekilde oturuyorlardı. Hz. Ömer, Hz. Peygamberin huzuruna girmek için iki defa müracaat etti ve bir cevap alamadı. Üçüncü müracaatında kabul edildi. Hz. Ömer Hz. Peygambere şu suali sordu: "Zevcelerinizi boşadınız mı?", Hz. Peygamber

“Hayır” dedi. Hz. Ömer bu haberi bildirmek için izin istedi ve dışarı çıktı. Hz. Peygamberin hanımlarını boşamadığı müjdesini verdi. Hz. Peygamber, 29 gün devam eden bir ayrılıktan sonra önce Hz. Aişe’yi ziyaret etti⁸⁹.

Hz. Peygamberin hanımlarının nafakalarını arttırmaları istemeleri üzerine “tahyir” ayetleri indi. Bu ayetler, peygamberin hanımlarını dünya konforu ile Hz. Peygamberin eşi olarak kalmak arasında muhayyer bırakıyordu. Bu husus ayette şöyle bildiriliyordu: “Ey Peygamber, hanımlarına şöyle söyle: Eğer dünya hayatını ve ziynetini istiyorsanız haydi gelin, sizi donatayım ve güzellikle bırakıp salıvereyim.”⁹⁰

Hz. Peygamber bu ayeti Hz. Aişe’ye okumuş. Aişe’nin anne babasıyla istişare etmeden karar vermemesini istemiş fakat Hz. Aişe kararını hemen bildirmişti: “Ya Resulullah! Ben Allah’ı ve onun Resulünü ihtiyar ediyorum” dedi⁹¹.

d) İfk Hadisesi

Necd yakınlarında Mustalık oğullarından Mureysi kabilesi ile hicretin beşinci senei şaban ayında Müslümanlarla bu kabile arasında bir çekişme vuku bulmuştu. Münafıklar bu savaşın tehlikeli olmadığını bildikleri için Müslümanlarla birlikte hareket etmişlerdi. İbn Sa’d diyor ki: “Hz. Peygamberle birlikte birçok münafık hareket etmişlerdi. Münafıklar hiçbir gazaya bu kadar ölçüde katılmamışlardı.”⁹²

Daha önce zikrettiğimiz gibi Hz. Peygamber sefere çıkarken hanımlarından birini de beraberinde götürürdü. Bu sefer de Hz. Aişe refakat ediyordu. Aişe sefere çıkarken ablası Esmâ’nın gerdanlığını ödünç almıştı. Bir gece kabile bir yere konmuştu. Ordu gece yarısından sonra harekete hazırlanıyordu. Hz. Aişe de defî hacet için dışarı çıkmıştı. Döndüğünde gerdanlığını düşürdüğünü anladı ve gerdanlığı bulup geri döndüğünde kabile hareket etmişti.

Hz. Aişe libasına bürünüp kafilenin bulunduğu yerde bekledi. Kendisinin Mehfe’nin içinde olmadığını anlayınca gelip bulacaklardı. Ordunun levazimatıyla meşgul olan Saffan b. Muattal ordunun gerisinden geliyordu. Sabaha karşı Hz. Aişe’nin bulunduğu yere varan Saffan Hz. Aişe’yi tanıdı. Devesinden inerek onu devesine bindirdi ve onu kabileye ulaştırdı. Bu basit ve herkesin başına gelebilecek olay,

⁸⁹ Süleyman Nedvi, a.g.e., c. III, s. 323.

⁹⁰ Ahzab, 33/28-29.

⁹¹ Buhari, İla Bahsi, I, s. 91.

⁹² Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 312.

münafıklar için dedikodu sermayesi oldu. Abdulah bin Ubey Hz. Aişe aleyhinde iftirada bulundu ve etrafa yaydı⁹³. Abdullah bin Ubey'den başka iftirayı yayanda vardı: Hassan b. Sabit Cahş'ın kızı Hamne ve Mistah bin Usase. Halbuki Hassan ve Hamne bu sefere katılmamışlardı. Hassan, yayılan bu şeyin doğru olmadığını biliyor, ancak Saffan'ın mahcup olmasını istiyordu. Hamne ise Hz. Peygamberin hanımı Hz. Zeynep'in ablası idi. Onun maksadı Hz. Aişe'yi düşürerek güya kız kardeşine hizmetti. Mistah ise Hz. Ebu Bekir tarafından korunan bir kişi idi⁹⁴.

Hz. Aişe uydurulan iftiradan tamamen habersizdi. Bir gece Hz. Aişe Mistah'ın annesiyle birlikte def-i hacet için dışarı çıkmıştı. Yolda yürürken ayağı kayan Mistah'ın annesi oğluna beddua etmişti. Hz. Aişe bu bedduayı yersiz bularak itiraz etmişti. Bunun üzerine Mistah'ın annesi vakayı anlatmıştı. Hz. Aişe bu iftirayı duyunca adeta kendinden geçti ve annesinin yanına koşarak bu iftiranın nereden çıktığını sordu. Annesi onu teselli etti. Ancak bu arada ensardan bir kadın gelerek bütün dedikoduyu anlattı. Demek ki Hz. Aişe hakkındaki bu iftiranın ağızdan ağza dolaştığı muhakkaktı. Aişe'ye birden bire fenalık geldi ve bayıldı. Ebu Bekir ile karısı koşup kaldırdılar ve böyle dedikodulara ehemmiyet vermemesini, hakikatin bir gün ortaya çıkacağını söylediler. Hz. Aişe'de kalkıp evine gitti. Fakat evine gittikten sonra hastalandı. Şiddetli bir sıtmaya tutuldu. Hz. Peygamber uğrar ve Hz. Aişe'nin hatırını sorardı. Fakat Resulullah'ın kendisine eskisi gibi iltifat etmediğini gördü. Bunun üzerine müsaade isteyerek babasının evine gitti. Hz. Aişe aleyhine uydurulan bu iftiradan son derece üzgündü ki geceli gündüzlü ağlıyordu. Hz. Ebu Bekir kızının bu haline üzülüyor sükunet teskin ediyor fakat hiçbir söz Hz. Aişe'yi teskin etmiyordu. Hz. Aişe'nin annesi ise: "Kızım kocası tarafından sevilen kadın, bu gibi sadmelere uğratılır" diyordu⁹⁵.

Saffan Hassan'ın kendi aleyhinde söz söylediğini ve hicv ettiğini duyunca Hassan'ı öldürmek için kılıcını çekmişti. Bu hal üzerine yakalanınca Hz. Peygambere götürülmüş, onu bu hareketinden vazgeçirmiş, Hassan'ı da çağırarak taltif etmişti.

Hz. Aişe'nin masum olduğundan şüphe yoktu, ancak bunu herkese göstermek için tahkikat yapılması gerekiyordu. Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Usâme ile istişare etti. Usâme Hz. Aişe'nin masum olduğunu söyledi. Hz. Ali'de "Ya Resulullah dünyada

⁹³ M. Fayda, a.g.m., s. 201-202.

⁹⁴ M. Seligsohn, "Aişe", İA, c. I, Eskişehir, 1997, s. 229.

⁹⁵ Z. Kazıcı, a.g.e., s. 148-150.

kadın kıtlığı yoktur” dedi ve eğer dedikodudan korkuluyorsa boşaması gerektiğini söyledi. Hz. Aişe'nin hizmetçisi çağrılarak ona bazı sorular soruldu. O'da Hz. Aişe'nin tek kusurunun dalgınlık olduğunu söyledi⁹⁶. Hz. Peygamber hanımlarından kendini Hz. Aişe'nin makamında gören: Hz. Zeynep'ti. Hz. Ali, Hz. Zeynep'e fikrini sordu O'da: “Aişe'nin yalnız iyiliğini ve dürüstlüğünü biliyorum” demişti. Bunun üzerine Resulullah ashabını toplayarak kendi ailesinin temiz ve masum olduğunu söyledi. Sonra ailesi hakkında iftira atanlara kimin ceza vereceğini sordu. Evs reisi Sa'd b. Muaz ayağa kalktı: “Ya Resulullah! Ben varım. Eğer bu adam Evs kabilesindense ona derhal cezasını veririm. Hazrecden ise, emredin gerekeni yaparım.” Sa'd'ın bu sözü Hazrec reisi Sa'd b. Ubâde'ye dokundu. “Sen benim kabileme mensup bir adamı öldüremezsin. Sende bu kuvvet yoktur.” dedi. İki taraf neredeyse birbirine girecekti. Vaziyet son derece ciddi idi. Hz. Peygamber her iki tarafı da yatıştırdı.

Bundan sonra Hz. Peygamber Hz. Aişe'nin yanına gitti. Hz. Aişe hasta ve son derece üzgün idi. Hz. Peygamber Hz. Aişe'ye hitaben, “Aişe bir günah işledinse tövbe et. Cenab-ı Allah tövbeleri kabul eder. Şayet günahsızsan şunu iyi bil ki. Cenab-ı Allah senin pak ve temiz olduğuna şahadet edecektir.” Hz. Aişe cevap vermek için annesine babasına müracaat etti, onlarda da verilecek cevap yoktur. Hz. Aişe bu durumu şöyle anlatıyor; “Bu hali görünce gözlerimin yaşı kurudu. Kalbimde masum oluşumun verdiği huzur hakimdi. Günahsız olduğum halde kendimi günahkar göstersem herkes buna inanacak, fakat günahsız olduğumu söylesem, kimse bana inanmayacak. Buna karşı yapılacak bir şey kalmamıştı. Bende Hz. Yusuf'un babası gibi “en iyisi sabırdır; sizin bu anlattıklarınıza karşı yardımcım Allah'tır”⁹⁷ demekten başka çare bulamıyorum.”

Münafıkların saldırı hedefi, daha çok Müslümanların şeref ve haysiyeti idi. Bunlar Müslüman aileler içinde birtakım karışıklıklar çıkarmak için akla gelmedik oyun ve hilelere başvurlardı. Maksatları Müslüman aileyi içten yıkmaktı. Münafıkların, andığımız faaliyetlerinden biri ve belki en büyüğü Hz. Aişe gibi bir şahsiyetin seçilmesi idi. Bu iftira ve bozguna muvaffak olmak, Ebu Bekir gibi bir önemli adamı, bir peygamber dostu ve kayın pederini, bizzat Peygamber ile çekişme ve atışmaya sokmak olur ki, İslam'a düşman bir zihniyet için bundan daha emin bir koz düşünülemezdi⁹⁸.

⁹⁶ M. Seligsohn, a.g.m., s. 229.

⁹⁷ Yusuf, 12/18.

⁹⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *Asrı Saadetin Büyük Kadınları*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1990, s. 55.

Münafıklar yavaş yavaş emellerine nail olurken, gaybın dili konuştu ve hak ile batıl birbirinden ayrıldı. Hz. Aişe diyor ki; “Resul-ü Ekrem’e vahiy zamanlarında uğrayıp, en soğuk günlerinde alnından ince taneleri gibi ter döktüren durum geldi. Sonra bu hal geçti ve bu ayetleri okudu:

“Haberiniz olsun ki (Muhammed’in eşine) bu ağır ifki (iftirayı) uyduranlar sizin içinizde bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük saymayın; aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. (Elebaşılık yapan, bu yüzden de) bu günahın büyüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.”⁹⁹

Hz. Peygamberin bu ayetleri okumasına müteakip Hz. Aişe’nin annesi kızına “Kızım kalk Resul-ü Ekrem’e şükret” dedi. Hz. Aişe “Ben yalnız Cenab-ı Allah’a şükrederim, benim suçsuz olduğumu O ilan etti” cevabını verdi. Buna müteakip iftiracılar hakkında ceza tatbik edildi. Şair Hassan evvelce bulan kusuruna karşılık, kusurunu affettirmek için birkaç şiirle Hz. Aişe’yi övmüştü. İbn-i İshak bu şiirleri nakleder. Buhari de Hassan’ın yazdığı şiirlerden birini rivayet etmiştir. Hassan bu şiirinde Hz. Aişe’nin vakarına ve masumiyetini dile getirir ve O’nun bir sıfatının her şek ve şüphenin üstünde olduğunu söyler¹⁰⁰.

3. Hz. Aişe’nin İlmi Faaliyetleri

Hz. Aişe, Hz. Ebu Bekir gibi ekonomik ve kültürel bakımdan seçkin bir kişinin kızı olarak iyi bir çevrede yetişti. Bunlara ek olarak Allah O’nu kuvvetli bir hafıza ile donatmıştı. Hz. Aişe’nin Hz. Peygamber ile olan beraberliği Hz. Peygamber’in son nefesine kadar devam etmişti. Bu beraberlik, din ilimlerinin özellikle Fıkıh ve Tefsirin vazgeçilmez isimleri arasına Hz. Aişe’nin de girmesini sağlamıştır. Hz. Aişe, Hz. Peygamber ile beraberliğinden dolayı diğer birçok insanın dışında kalan çok hassas konuların kaynaklara geçmesine sebep teşkil etmiştir.

Hz. Peygamber vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen Kur’an-ı Kerim’i ve Hz. Peygamber’in sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahabelerin başında yer alır. O, hem baba evinde, hem Peygamber’in yanında zekası, anlayışı, kabiliyeti, öğrenme arzusu, kuvvetli hafızası, aşk ve imanı sayesinde en iyi şekilde yetişti ve başkalarına nasip olmayan bilgiler edindi. Arap dilini maharetle kullanmasının

⁹⁹ Nur, 24/11,19- 23,24.

¹⁰⁰ Buhari, İfk Hadisesi, VIII, s. 70; İbn Kesir, a.g.e., IV, s. 274-281. .

yanında Arap şiirini de çok iyi bilirdi. Lebid'in birçok beyti, Ka'b b. Malik'in hemen bütün kasideleri, Hasan b. Sabit ve Abdullah b. Revaha'nın manzumeleri O'nun ezbere bildiği şiirler arasında yer alır. Kur'an ve hadisin anlaşılması için olduğu kadar Arap dili bakımından da şiirin önemine işaret ederek "Çocuklarınıza şiir öğretiniz ki dilleri tatlansın" derdi¹⁰¹.

Hız. Aişe fesahat ve belagatıyla ünlü bir hatip olduğu için konuşması insanlara çok tesir ederdi. Babasının vefatı üzerine kabri başında yaptığı dua, Cemel Vakası'ndaki hutbesi ve bazı mektupları onun edebi kabiliyetini gösteren şaheser örneklerdir¹⁰².

Hız. Aişe Kur'an'ı tefsir etmek, sünneti şerh etmekle kalmadı aynı zamanda onların doğru anlaşılması için ilmi tenkit zihniyetini ortaya koydu. Hız. Aişe'nin dini ilimlerde tenkitçi ve yaratıcı tavrını gösteren şu örnekler vardır.

Bunarlın en başında Miraç'la ilgili tavrı gelir. Bilindiği gibi genel kabul görüşü Miraç'ın beden ve ruh ile gerçekleştiği yolundadır. Diğer bir görüş de Hız. Peygamber'in Allah'ı gördüğü şeklindedir. Hız. Aişe bu iki gurubu tenkit ederek, Miraç gecesi Hız. Peygamber'in bedeninin yataktan hiç ayrılmadığını ve Miraç yolculuğunun ruhsal olduğunu savunmuştur¹⁰³.

Hız. Aişe'nin ruyetullah hakkındaki görüşü şudur: "Bunu söyleyenler yalancıdır" diyerek Allah'ın görülemeyeceğini söyler¹⁰⁴.

"Ölü, yakınlarının kendisine ağlamasından dolayı azaba uğratılır." Hadisinin manası hakkında çeşitli görüşler vardır. Bu hadisi zahiri olarak anlayanların arasında Hız. Ömer ve oğlunun da olduğu Hız. Aişe'ye söylenince "Siz yalan söylemez, yalanda isnat edilmemiş iki kişiden hadis rivayet ediyorsunuz. Fakat kulak hata yapabilir... Hız. Peygamber bir Yahudi'nin mezarı yakınından geçerken yakınları baş tarafına oturmuş ağlıyorlardı. Halbuki ölü orada azap çekmekte idi."¹⁰⁵

Birkaç sahabe tarafından şu mealde bir hadis rivayet edilir; "Uğursuzluk evde, kadında ve attadır." Ebu Hureyre'nin böyle bir hadis rivayet ettiği Hız. Aişe'ye bildirilince, fevkalade sinirlenmiş ve şöyle demiştir: "Bu söz Peygamber'in kendi sözü

¹⁰¹ M. Fayda, a.g.m., s. 202.

¹⁰² M. Fayda, a.g.m., s. 203.

¹⁰³ Buhari, *Miraç Bahsi*, c. X, s. 80.

¹⁰⁴ Buhari, *Miraç Bahsi*, c. VI, s. 50.

¹⁰⁵ Buhari, *Uğursuzluk Bahsi*, c. III, s. 217.

değildir. Sadece cahiliye devrinin adamlarının böyle söylüyor olduklarını hikaye etmişlerdir.”¹⁰⁶ diyerek bu yanlış anlamayı düzeltmiştir.

Hz. Aişe'nin bu ilim ve fikir gücü Onu, hadis alnında istidrak odası yapmıştır. İstidrak, bir hadise terimi olarak, yanılma ve sürçmeleri düzeltme anlamı taşıyor. Hz. Aişe'nin istidrak gücü, hadis bilginlerince hayranlıkla tespit ve ilan edilmiştir¹⁰⁷.

Hz. Aişe küçük yaşta Kur'an ezberlemeye başlamış, ayetlerin kıraat tarzını iyice öğrenmişti. Bilhassa Medine'de nazil olan ayetlerin nüzul sebeplerini, delaletlerini, tahlil ve değerlendirmelerini ve her ayetle nasıl istidlal edilip hüküm çıkarılacağını çok iyi bilen, Kur'an'ı en iyi anlayanlardan biriydi. Sünnetten kıyas yoluyla hüküm çıkarırdı. Onun içtihat ve fetvaları kendisini, bir müçtehit olarak kabul edilmesini sağladı. Hz. Peygamber'in ashabı arasında en çok hadis rivayet eden yedi kişiden biriydi. Birçok fıkhi mesele yanında usul-i fıkıh, hikmet-i teşrî ve bilhassa faraiz sahalarında derin bir kültür ve anlayışa sahipti¹⁰⁸. Şu olaylar bunlara örnektir:

Urve (R.A.) çok kadınla evlenmeye cevaz veren ayetin izahını yapması için Hz. Aişe'ye rica etti. O da şu cevabı verdi: “Bundan maksat vasileri tarafından büyütülen öksüz kızlardır ki, vasileri bunların mallarına ve güzelliklerine göz dikerler, onlara adaletle nikah bedelinin vermeden evlenmek isterler. Bu itibarla kimsesiz kızların hukuka tam riayet edilmediği takdirde, vasilerin onlarla evlenmeleri men edilir ve başka kadınlarla evlenmeleri emredilmiştir.”¹⁰⁹.

Kur'an'da namazın korunması hakkında şöyle buyruluyor: “Namazlara ve orta namazlara devam ediniz”¹¹⁰ Burada orta namaz hakkında sahabeler arasında ihtilaf vardır. Hz. Aişe'ye göre orta namazdan kasıt ikindi namazıdır¹¹¹.

Kocası ile arasında herhangi bir geçimsizlik bulunan kadın hakkında şu ayet inmişti; “Bir kadın kocasının nefretinden veya ilgisizliğinden korkarsa aralarında bir sulh anlaşması yapmalarında bir beis yoktur ve hayırlı olanı da sulhtür.”¹¹² Hz. Aişe bu ayet hakkında diyor ki: “Bu ayet kocası yanına pek gelip gitmeyen, kocasının gözünden düşmüş ve karılık vazifesini yapmayan kadın hakkında inmiştir. Şayet kadın bu şartlar

¹⁰⁶ Buhari, *Uğursuzluk Bahsi*, c. III, s. 217.

¹⁰⁷ M. Fayda, a.g.m., s. 204.

¹⁰⁸ M. Fayda, a.g.m., s. 204.

¹⁰⁹ Süleyman Nedvi, a.g.e., c. III, s. 374.

¹¹⁰ Bakara, 2/238.

¹¹¹ Süleyman Nedvi, a.g.e., c. III, s. 374.

¹¹² Nisa, 4/128.

altında boşanmak istemiyorsa, kocasını kendine ait umumi vazifelerden kurtarıyorsa, bu sulh kesin ayrılıktan iyidir.”¹¹³.

Tabiin devrinin birçok hukukçusu, yüksek seviyedeki hukuk bilgisinden faydalanmak üzere kendisiyle ilmi istişarelerde bulunmuştur. İslam hukuku sahasındaki görüşleri yeğenleri Kasım, Urve ve diğer talebeleri tarafından nakledilmiştir.

Hz. Aişe kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Peygamber’in hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz hizmetler ifa etti. Rivayet ettiği hadis 2210’dur. Bunlardan Buhari ve Müslim’in sahihlerinde rivayet ettikleri 297 hadisin 174’ü her iki eserde, 54’ü yalnız Buhari’de, 69 tanesi de yalnız Müslim’de yer almaktadır. O hem Hz. Peygamber’in diğer hanımlarından, hem de Ebu Hureyre, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Malik dışında diğer bütün sahabelerden fazla hadis rivayet etmiş tek kadındır. Binden fazla hadis rivayet eden ve “Müksirun” diye adlandırılan yedi sahabeden dördüncüsüdür. Rivayet ettiği hadislerden çoğunu doğrudan doğruya Hz. Peygamber’den nakletmiştir. Bununla birlikte bazı hadisleri babasından, Hz. Ömer, Hz. Fatma, Sad b. Ebu Vakkas, Hamza b. Amr el-Eslemi ve Cüdare binti Vehb el-Esediyye’den almıştır.

Ebu Hureyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebu Musa el-Erari gibi bazı sahabeler başta olmak üzere Hz. Aişe’den hadis rivayet edenlerin sayısı 200’den fazladır.

Hz. Aişe rivayetlerinin çokluğu, içtihadı, istinbat gücü ile seçkinliğinin yanında O’nun rivayetlerinde başka bir özellik daha vardır. Özellikle rivayet ettiği ahkam ve hadisleri rivayet etmekle kalmayıp, bunların illet ve sebeplerini de açıklaması ve bunların hangi maslahatlara dair olduğunu belirtmesidir¹¹⁴.

Abdullah b. Ömer ve Ebu Said el-Hudri Cuma namazına gelenin boy abdesti almayı şart olarak rivayet etmişlerdir. Hz. Aişe ise bu hadisi rivayet ederken bu hadisin hikmeti tesrinide açıklamıştır. Şöyle ki; herkes evlerinden uzak yerlerden geliyordu, bunlar toz toprak içinde kalıyor ve terliyorlardı. Resul-i Ekrem benim yanımda bunlara şöyle buyurdu: “Keşke bugün için temizlenseydiniz.”¹¹⁵.

¹¹³ Süleyman Nedvi, a.g.e., c. III, s. 374.

¹¹⁴ M. Fayda, a.g.m., s. 204.

¹¹⁵ Buhari, *Cuma Bahsi*, c. IV, s. 51.

Bir defa Hz. Peygamber kurban etinin üç günden fazla saklanmamasını emretmişti. İbn Ömer ve Said el-Hudri bu hükmü devamlı anlamışlardı. Hz. Aişe ise bu hükmün devamlı olmadığını geçici olduğunu başka bir rivayetle bildirmiştir.

“Hz. Peygamber kurban etini üç günden fazla tutmayınız” buyurdu. Hz. Peygamber’in bundan maksadı kurban etinin dağıtılması idi¹¹⁶. Hz. Aişe başka bir rivayette bunun asıl sebebinin açıklanmıştır. Bir gün Hz. Aişe’ye sordular: “Ey müminlerin annesi kurban etini üç günden fazla tutmak yasak mıdır?” O da şu cevabı verdi: “Hayır, fakat önceleri kurban kesenler azdı. Hz. Peygamber kurban kesmeyenlerin de et yemelerini istemişti.”¹¹⁷.

Hz. Aişe cenaze kaldırmakla abdest bozulamaz der. Ebu Hureyre ise cenaze kaldırmakla abdest bozulur der.

Hz. Aişe hacda traştan sonra koku sürünmenin caiz olduğunu söyler, İbn Ömer ise caiz değildir der.

Hz. Aişe’ye göre öksüzün ve baliğ olamayanın malından zekat alınır der. İbn Mesud ise alınmaz der.

Hz. Aişe’ye göre ziynet eşyasından zekat vermek gerekmez der, ashaptan bazıları ise zekat vermek gerekir der.

Hz. Aişe’ye göre bir kadın kocasına zorla boşattırılır veya bir efendisine zorla azat ettirilirse ne kadın boş olur ne de köle azat olur.

Hz. Aişe’nin içtihatları fıkıh imamları için önemli bir kaynaktır¹¹⁸.

Hz. Aişe’nin hadislerinin muhtevası incelendiğinde, başta Resulullah’ın peygamberliği, aile hayatı, günlük yaşayışı, savaşları, veda haccı, vefatı ve ahlakı olmak üzere cahiliye çağı tarihi, kadınlara ait hükümler, Mekke ve Medine’deki Müslümanların çeşitli faaliyetleri, ibadetleri, Ruyetullahi, gaybın bilinmesi, kıyamet, ölüm ve ahiret hayatına dair bazı kelami meseleleri ihtiva ettiği görülür.

Hz. Aişe’nin en belirgin özelliklerinden biri de İslam dininin esaslarını anlatmak hususundaki faaliyetleridir. Hz. Peygamber’den sonra O’nun evi, kadın, erkek, büyük küçük birçok kimsenin huzuruna gelip kendisini dinlediği, varsa sorusunu sorup cevabını aldığı bir ilim ve irfan ocağı oldu. Ashaptan bazılarının vefat etmiş olması, birçoğunun da fetihler sebebiyle çeşitli bölgelere gitmesi sonucunda Medine’de çok az

¹¹⁶ Buhari, *Kurban Bahsi*, c. XII, s. 35.

¹¹⁷ Buhari, *Kurban Bahsi*, c. XII, s. 35.

¹¹⁸ Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, c. III, s. 391.

sahabe kalmıştı. Hz. Aişe'nin varlığı sayesinde "Peygamber şehri Medine" ilim merkezi olmaya devam etti. Bu şehirde O'nun yıllarca sũren eğitim ve ۆęretim faaliyetleri sonucunda, İşlam ilimlerinin temellerinin atılması ve ilmi hareketin gelişmesi yanında, hadis ve fıkıh sahalarında Medine ekolũ teřekkũl etti. Hz. Aişe yalnız şifahi sorularla değil aynı zamanda muhtelif şehir ve bۆlgelerde yaşayan Mũslũmanların mektupla sordukları sorulara da cevap vermiştir. Bۆylece hadislerin ve bazı fıkhi meselelerin yazılmasın da ۆncũlũk etmiştir. Diğer taraftan 644 yılından vefatına kadar her yıl hac için Mekke'ye gittiğinde, muhtelif yerlerden gelenlerin kendisini ziyaret edip soru sormalarına izin verdi. Hz. Peygamber zamanından başlamak ۆzere kadınların eğitim ve ۆęretimiyle çok yakından meşgul oldu. Bۆylece O hem bizzat, hem de yetiştirdiği ۆğrencileri ile İşlam dũnyasında kadınların ilimle meşgul olmaları gerektiğini, hiçbir tereddũde meydan vermeyecek şekilde gۆstermiř oldu¹¹⁹.

¹¹⁹ M. Fayda, a.g.m., s. 204.

II. BÖLÜM

Hz. AİŞE DÖNEMİNDE SİYASİ OLAYLAR

1. Hz. Osman Dönemi Ve Hz. Osman'ın Şehit Edilmesi

Hz. Ömer şehadetinden önce halife seçimi konusunda altı isimden oluşan bir şura atamış ve bunların kendi aralarında bir halife seçmelerini istemiştir. Bu altı isim şunlardır: Abdurrahman b. Avf, Sad b. Ebi Vakkas, Osman b. Affan, Ali b. Ebi Talip, Zübeyr b. Avam ve Talha b. Ubeydullah¹²⁰. Bu şurada yapılan tartışmalar sonucunda iki aday meydana çıkar bunlar Ali b. Ebi Talip ve Osman b. Affan oldular. Abdurrahman b. Avf araştırmalar sonucunda Hz. Osman'ı halife tayin ettiğini açıkladı¹²¹.

Hz. Osman dönemi O'nun seçiminde olduğu gibi sıkıntılı geçmiştir. Hz. Osman yumuşak huylu, zühd ve takva sahibi olup hilafete geldiğinde 70 yaşlarındaydı¹²².

İslam tarihinde bu dönem fitne iç karmaşanın çıktığı bu nedenle bir halifenin şehit edildiği¹²³ bir dönem olarak bilinir. Yine bu dönemde çıkan olaylar, farklı yönleriyle, Hz. Ali dönemini de etkilemiş ve Hz. Ali'nin şehadetine de sebep teşkil etmiştir.

Hz. Osman dönemini iki ayrı dönem olarak incelememiz mümkündür. Bu dönemlerden ilki, İslam fetihlerinin tüm hızıyla sürdüğü, insanların giderek zenginleştiği ve refah düzeylerinin arttığı dönemdir. İkinci dönem ise fitnenin ve karmaşanın patlak verdiği dönemdir.

Hz. Osman göreve geldiğinde yaptığı ilk iş valileri değiştirmek oldu.

Kufe valisi Muğire b. Şube'yi görevden aldı. Yerine Sad b. Ebi Vakas'ı atadı¹²⁴ bazı sorunlar üzerine Onu da görevden aldı ve Hz. Osman'ın ana bir kardeşi olan Velid b. Ukbe atandı. Velid'in sarhoşluğu nedeniyle Onu da görevden aldı ve Said b. el As atandı¹²⁵. Bazı olaylar sonucu O'da görevden alındı ve yerine Musa el-Eşari'yi atadı¹²⁶.

¹²⁰ İbn Kesir, a.g.e., c. VIII, s. 238.

¹²¹ İbn Kesir, a.g.e., c. VIII, s. 239; Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, c. I, İstanbul, 1987, s. 236.

¹²² Hayati Ülkü, *İslam Tarihi*, Çile Yay., İstanbul, 1979, s. 332.

¹²³ İbnül Esir, a.g.e., c. II, s. 186.

¹²⁴ İbnül Esir, a.g.e., c. III, s. 105.

¹²⁵ Mustafa Günel, *Hz. Ali Dönemi Ve İç Siyaset*, İstanbul, 1998, s. 26.

¹²⁶ Abdülbakiy Gökpınarlı, *Müminlerin Emiri Hz. Ali (a.m.), Bünyad-ı Bi'set*, Tahran, s. 67.

Hiz. Osman Mısır Valisi Amr İbnü'l As'ın yerine süt kardeşi Abdullah b. Said b. Ebi Şerh'i atadı¹²⁷.

Şam Valisi Muaviye b. Ebi Süfyan idi. Bu bölgede de diğer bölgelerde olduğu gibi problemler vardı. Ebu Zerr el-Giffari Muaviye'ye muhalefet ediyordu. Bu durum Halife'ye bildirilince Halife Ebu Zerr'i Medine'ye çağırđı. Ebu Zerr burada Halife'nin yaptıklarına muhalefet edince Halife O'nu Rebeze Çölü'ne sürgün etti. Halife'nin bu kararı sahabe arasında hayretle karşılanmış ve Halife'nin bu kararını değiştirmesini başta Hiz. Ali olmak üzere birçok sahabe talep etmişse de Hiz. Osman'ı bu karardan vazgeçirememişlerdir¹²⁸.

Vilayetlerde her geçen gün karışıklıklar artıyor ve halk valilerini Halife'ye Şikayet etmek için Medine'ye akın ediyordu. Valilerini Şikayet etmek için gelenler öncelikle Hiz. Aişe ve Hiz. Ali'nin yanına gelerek dertlerini onlara anlatıyor ve kendileriyle Halife arasında aracı olmalarını talep ediyorlardı. Valilerin kötü uygulamaları arttıkça halkın da rahatsızlığı artıyordu. Hiz. Ali ve birçok sahabe karmaşıklığın önlenmesi hususunda Halife'ye baskılar yaparlarken, Ümeyye soyundan olan Halife'nin yakınları da Halife'yi baskı altında tutarak kendi isteklerini yaptırmaya çalışıyorlardı.

Bunun içinde O'nun yanına giderek bir takım asılsız ithamlarda bulunduktan sonra Hiz. Ali'nin hilafette gözü olduğunu ve bundan dolayı kendini eleştirdiğini iddia etmekteydiler¹²⁹.

Her geçen gün vilayetlerdeki huzursuzluğun artmasına rağmen Halife bunların çözümü nokta-i nazarında herhangi bir Şey yapmıyordu. Problemlerin had safhaya ulaştığı Mısır'da, Muhammed b. Ebu Bekir'in ve Muhammed b. Ebu Huzeyfe'nin kışkırtmaları sonucunda 600 kişilik bir grup, umre bahanesiyle Medine'ye doğru yola koyulurlar. Bu arada daha önceden görüşüp, sözleştikleri Basralı ve Kufeli'lerden birer grup da aynı bahaneyle Medine'ye doğru yönelirler. Medine'ye doğru gelen bu insanlarla konuşmak görevi Hiz. Ali ve Hiz. Talha'ya verilir¹³⁰. Hiz. Ali ve yanındakiler gidip problemleri dinledikten sonra, Halife'nin yanına vararak halkın dertlerini Halife'ye anlatmışlar ve Halife'den bu bölgelerdeki valileri azletmek üzere söz alarak

¹²⁷ İbnül Esir, a.g.e., c. III, s. 84.

¹²⁸ Gökınarlı, a.g.e., s. 66.

¹²⁹ Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerin Kelami Problemlere Etkileri*, İstanbul, 1992, s. 51-54.

¹³⁰ İbnül Esir, a.g.e., c. III, s. 166.

tekrar toplanan insanların yanına giderek problemlerinin çözüme ulaştırılacağı hususunda kendilerine garanti vermişlerdir. Bu konuda Hz. Ali, Hz. Osman'a kefil olduğunu söylemiştir. İsyancı grup aldıkları bu teminat üzerine memleketlerine geri dönmeye başlamışlardır¹³¹.

Bu arada Mervan b. Hakem Mısır valisi Abdullah b. Ebi Sad'a bir mektup yazıp altına da Hz. Osman'ın mührünü vurarak O'nun isyancıları öldürmesini emretmiştir. Mısır'a dönmek için yola koyulan Mısırlılar şüphelendikleri bu zenciye ve bu mektubu üzerinde bulmuşlardır. Bu olayı duyan Kufe ve Basralılar da tekrar Medine'ye dönmüşlerdir.

Hz. Ali isyancıları sulha davet eder ve neden geri döndüklerini sorar, onlardan mektup olayını duyunca hemen Hz. Osman'a giderek mektup hakkında bilgi ister. Hz. Osman'da mektuptan haberi olmadığını söyler bunun üzerine mektubu kimin yazdığı araştırılır ve Mervan olduğu ortaya çıkınca Hz. Ali Mervan'ın azlini ister. Hz. Osman buna razı gelmeyince Hz. Ali sinirlenip oradan ayrılır. Hz. Osman'a hitaben; "Sen Mervan'dan razısın, ancak biz senden razı değiliz!" der¹³².

Hz. Osman Hz. Ali'yi tekrar, hanımı Naile binti Ferase'nin uyarısıyla çağırdıysa da Hz. Ali ta ki Hz. Osman'ın evine suyun girişi engelleninceye kadar Hz. Osman'ın yanına gelmedi¹³³. Hz. Osman'ın evine suyun girişinin engellendiği haberini alan Hz. Ali, Hz. Osman'a su götürmek istemiş ancak isyancılar tarafından engellenmiştir¹³⁴.

Bu muhasara tam 40 gün sürmüştür. Muhasara sırasında Hz. Osman valilerden yardım istemiş ve Şam'dan gelen ordu Vadi'l Kura, Kufe'ye, Basra'dan gelen kuvvetler ise Rebeze'ye geldiklerinde Halife'nin şehid edildiği haberini alırlar¹³⁵.

Hz. Osman 12 yıl hilafette kalmış ve 18 Zilhicce 656 Cuma günü şehit edilmiştir. Cenazesi üç gün sonra defnedilmiştir¹³⁶.

¹³¹ Ömer Rıza Doğrul, *Asr-ı Saadet*, İstanbul, 1978, s. 34-35.

¹³² A. Akbulut, *a.g.e.*, s. 157.

¹³³ İbnül Esir, *a.g.e.*, c. III, s. 172-173.

¹³⁴ İbnül Esir, *a.g.e.*, c. III, s. 180.

¹³⁵ Mahmut Şakir, *Hulefa-i Raşidin*, (Çev: Ferit Aydın), İstanbul, 1995, s. 345.

¹³⁶ A. Akbulut, *a.g.e.*, s. 164.

2. Hz. Ali'nin Halifeliğe Seçilmesi ve Hz. Ali'ye Karşı Tepkiler

Hz. Osman'ın şehadetinden sonra kargaşa daha da artmış, İslam toplumu kısa bir süreliğine de olsa başsız kalmıştır. Medine tamamen isyancı grubun kontrolünde kalmıştır¹³⁷.

İsyancı grup açısından halifenin kimliği gayet önem arz etmekteydi. Bu nedenle sahabenin büyüklerine tek tek baş vurarak halifeliği teklif etmişlerdir¹³⁸.

Basralı grup, eski valileri olan Talha b. Ubeydullah'a baş vurarak O'na halifeliği teklif ettiler. O bu teklifi reddetti. Kufeli grup, yine kendilerinin eski valileri olan Zübeyr b. Avvam'a halifelik teklifi götürdülerse de, O da bu teklifi reddetti. Mısırlı grup ise, Hz. Ali'ye teklifi sunmalarına rağmen ondan da red cevabı aldılar¹³⁹.

Asi grup kimsenin hilafete yaklaşmaması sonucunda, Medinelileri toplayarak anlara halife seçmeleri için iki günlük bir süre tanıdıklarını ve bu sürenin sonunda seçimin gerçekleşmemesi halinde Hz. Ali, Zübeyr ve Talha gibi sahabenin ulularını öldürecekleri tehdidini savurmuşlardır¹⁴⁰.

Bu durum üzerine toplanan Medineliler kendilerine halife olarak Hz. Ali'yi seçmiş ve O'ndan bu görevi kabul etmesini istemişlerdir. İlk etapta Hz. Ali bu görevi red etmiş ise de sonraları yapılan ısrarlar üzerine biatın mescitte açık bir şekilde olması şartıyla kabul etmiştir¹⁴¹. Hz. Ali'ye ilk olarak biat edenler, Talha ve Zübeyr olmuştur. Biat için Malik b. Eşter tarafından mescide getirilen Talha ve Zübeyr'e Hz. Ali "Elinizi verin ben size biat edeyim." der. Ancak bu teklifi reddedip Hz. Ali'ye biat etmişlerdir¹⁴².

Daha sonraları ise Talha ve Zübeyr, öldürülmekten korktukları için bu biatı ettiklerini iddia etmişlerse de bu iddia pek tutarlı görülmemektedir. Çünkü Abdurrahman b. Avf, Hz. Ali'ye biat etmemesine rağmen O'na herhangi bir zorlamada bulunmamıştır¹⁴³.

Küçük bir grup haricinde Medine'deki tüm müslümanlar Hz. Ali'ye biat etmişlerdir. Hz. Ali'ye biat etmeyenlerin sebebi Hz. Ali'nin kişiliğinden veya başka bir

¹³⁷ Ö. R. Doğrul, a.g.e., c. V, s. 37.

¹³⁸ Yaşar Kaplan, Hz. Ali, İstanbul, 1998, s. 124-125.

¹³⁹ İbnül Esir, a.g.e., c. III, s. 195.

¹⁴⁰ Ahmet Cevdet Paşa, Peygamberler ve Halifeler Tarihi, c. II, İstanbul, 1997, s. 568.

¹⁴¹ Cevdet Paşa, a.g.e., c. II, s. 568; Y. Kaplan, a.g.e., s. 127.

¹⁴² Ö. R. Doğrul, a.g.e., c. V, s. 76; İbnül Esir, a.g.e., c. III, s. 195.

¹⁴³ A. Akbulut, a.g.e., s. 172.

şeyinden kaynaklanmayıp, sadece bu kargaşa ortamında tarafsız kalma arzusundan kaynaklanmaktaydı¹⁴⁴.

Hiz. Ali'nin hilafete seçimi diğler üç halifenin seçiminden farklı gerçekleşmiştir. Medine işgal altındayken bir seçimde Hiz. Ali sahabenin i Ali sahabenin in birçoğunun desteğini almıştır.

Hiz. Ali seçilmiş olduğu bu hilafet makamında sorunları önünde hazır buldu. Birçok problem vardı ve bunların başında gelen problem Hiz. Osman'ın katillerinin bulunup cezalandırılması meselesiydi. Ancak bu iş hiç de kolay değildi. Çünkü hem Hiz. Osman'ı öldürenlerin kimliği net olarak belli değildi, hem de Hiz. Osman'ı muhasara edip O'nu şehid eden isyancılar henüz Medine'deydiler¹⁴⁵.

Medine'de biat işi tamamlandıktan sonra, Talha ve Zübeyr Hiz. Ali'nin evine gelerek Hiz. Osman'ın kanını takip etmesini ve bu kanı akıtanların cezalandırılması istemişlerdir. Hiz. Ali de onlara hitaben, "Aziz kardeşlerim! Ben de sizin bildiklerinizi biliyorum. Fakat bizim üzerlerine amir olamadığımız, hatta onların bize hükmettikleri bir topluluğa ne yapabiliriz." dedi. Bu sözle üzerine ikna olan¹⁴⁶ Talha ve Zübeyr Hiz. Ali'den, Talha Basra valiliğini, Zübeyr ise Kufe valiliğini talep etmişlerdir¹⁴⁷.

Her ikisi de daha önce buralarda valilik yaptıklarından ötürü bu bölgelerde sevimekteydiler. Bununla şunu amaçlamış olduklarını söylemişlerdi, "Medine'den ayrılmamakta ısrar eden asi topluluğa karşı, gidip oralardan kuvvet toplayalım." demişlerdi. Ancak Hiz. Ali onların bu teklifini reddetmiştir¹⁴⁸.

Hiz. Ali Basra'ya Osman b. Huneyf'i, Kufe'ye Umare b. Şiab'ı, Mısır'a Kays b. Sad b. Ubade'yi, Yemen'e Ubeydullah b. Abbas'ı ve Mekke'ye Ebu Katabe b. Rabi el-Ensari'yi, Şam'a ise Seh'l b. Huneyf'i vali olarak atamıştır¹⁴⁹. Bu altı büyük vilayetin dışında kalan yerler ise biat ettiklerini bildirmişler ve buralara dokunulmamıştır¹⁵⁰.

¹⁴⁴ A. Gökpınarlı, a.g.e., s. 79.

¹⁴⁵ A. Gökpınarlı, a.g.e., s. 80-82.

¹⁴⁶ İbnül Esir, a.g.e., c. III, s. 200; Ö. R. Doğrul, a.g.e., s. 77.

¹⁴⁷ İbnül Esir, a.g.e., c. III, s. 201.

¹⁴⁸ İbni Kesir, a.g.e., c. VII, s. 368; Cevdet Paşa, a.g.e., c. II, s. 571.

¹⁴⁹ Abdulhalik Bakır, Ali b. Ebi Talip, Elazığ, 1998, s. 124.

¹⁵⁰ İrfan Ayca, Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan, Ankara, 1990, s. 129.

3. Hz. Aişe'nin Siyasi Olaylara Karışma Sebepleri

Hz. Aişe, Hz. Peygamber ile sekiz buçuk yıl yaşadıktan sonra on sekiz yaşında dul kalmıştır. Hicretin on birinci senesinin sefer ayının son günlerinde Hz. Peygamber baş ağrısından rahatsız olduğu halde Hz. Aişe'nin hüccesine gitmek istemişti ve son nefesini de O'nun yanında vermişti.

Hz. Peygamberin son günlerini Hz. Aişe'nin yanında geçirmesi hasebiyle, Hz. Peygamberin irtihaline dair en sahih rivayetleri Hz. Aişe'den nakledilmiştir. Hz. Peygamberin hastalığı ilerlediği için imamlık vazifesini yapamıyordu. Bundan dolayı Hz. Ebu Bekir'in cemaate imamlık yapmasını emretti. Hz. Aişe diyor ki: "Resulullah'ın makamına geçecek herhangi bir zatın (o makamın Resulullah'ın makamının boşalacağını göstereceği için) uğursuz sayılacağını sanarak Ebu Bekir'in mihraba geçmesini istememiştim.'Ya Resulullah, Ebu Bekir, yufka kalpli bir adamdır, imamlık vazifesini yapamaz. Sizin makamınıza geçerse kendini tutamayacak, ağlayacaktır. Başka birini imamlığa geçerseniz.' dedim. Fakat Hz. Peygamber emrini tekrar etti."¹⁵¹ Bunun üzerine Ebu Bekir imamlığa geçti.

Hz. Aişe, Hz. Peygamberin son dakikalarını tasvir ederek diyor ki: "Resulullah'ın vücudunun birden bire ağırlaştığını hissettim, gözlerinin ferri uçmuştu. Mübarek başını yastığının üzerine koydum."¹⁵² Hz. Peygamber Hz. Aişe'nin kucağında vefat etmiştir ve Hz. Aişe'nin hüccesine defnedilmiştir.

Hz. Peygamberin hanımlarının O'nun vefatından sonra başkasıyla evlenmeleri ayetle yasaklanmıştı. Kur'an'da bu şöyle bildirilmektedir: "Peygamber mü'minlere canlarından daha yakındır ve O'nun zevceleri onun anneleridir."¹⁵³

"Sizin Allah'ın Peygamberine eziyet etmeye ve kendinden sonra hanımları ile evlenmeye zinhar hakkınız yoktur."¹⁵⁴

Bunun asıl sebebi şudur: Peygamberin hanımlarından her biri O'nun sırdaşı idi. Onlara yakışan hal, hayatlarını Resulullah'ın talimatı dairesinde yaşamak, O'nun siresini canlandırmaktır. Peygamberin hanımlarının vazifesi, peygamberlik vakarını muhafaza etmektir. Onların başka bir erkekle evlenmeleri, başka erkeklerin tesiri altında

¹⁵¹ Buhari, Hicret Bahsi, XI, s. 50.

¹⁵² Buhari, Hz. Peygamberin Vefatı Bahsi, IV, s. 601.

¹⁵³ Ahzap, 33/6.

¹⁵⁴ Ahzap, 33/58.

kalmaları, buna mani olur. Peygamberin hanımları, mü'minlerin anneleri olmak itibariyle, onların vazifeleri evlatlarının talim ve terbiyesi ile meşgul olmaktır.

Hz. Peygamberin hanımları arasında ilimle en çok meşgul olan Hz. Aişe idi. Hz. Peygamberin vefatından sonra da Müslümanların talim ve terbiyesi ile ilgilenen yine Hz. Aişe idi. Hz. Aişe, Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer zamanında herhangi bir siyasi faaliyette bulunmadı. Onun her iki halife ile münasebetleri karşılıklı sevgi ve anlayış içerisinde geçti. Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamberin verdiği bazı arazi gelirlerini Ümmihâtül mü'minine, kızı da dahil olmak üzere aynen vermeye devam etti. Vefatından önce çok sevdiği kızına, Bahreyn'de bir araziyi "ikta" olarak bıraktı. Ayrıca Hz. Peygamberin yanına gömülmek için izin aldı.

Hz. Ömer, Hz. Aişe'ye yılda on iki bin dirhem tahsis etti. Hz. Aişe'nin geliri diğer Peygamber hanımlarından fazla idi. Hz. Ömer fiki meseleler de daima Hz. Aişe'nin fikrini alırdı. Bir suikast sonucu ağır yaralanınca kızı Hafsa vasıtasıyla Hz. Peygamberin ayak ucunda gömülmek için ondan izin istedi. Hz. Aişe kendisi için düşündüğü bu yere "Ömer'i kendime tercih ederim" diyerek, O'nun defnedilmesine izin verdi¹⁵⁵.

Hz. Aişe, Hz. Osman'ın on iki yıllık hilafetinin birinci yarısında ilk iki halife dönemindeki gibi hayatını devam ettirdi. Ancak Hz. Osman'ın bazı karar ve tasarruflarının aleyhinde faaliyetlerin başladığı ikinci devrede, halifeye karşı son derece sert davranan muhalefet hareketinin başında yer aldı. Çeşitli bölgelerden ziyaret için Medine'ye gelenler ondan halifeye bazı tayinlerden vazgeçmesini isterlerdi. Bu sebeple halifenin süt kardeşleri Mısır Valisi İbn Ebu Serh ile Kufe Valisi Velid b. Ukbe'nin azledilmesini ısrarla talep etti. Öte yandan halife Abdullah b. Mesud ile Ammar b. Yasir'den kendilerinde bulunan Mushafları getirip teslim etmelerini istemiş, teklifi kabul edilmeyince onlara karşı menfi bir tavır takınmıştı. Bunun üzerine Hz. Aişe halifenin istifa etmesini istedi. Hz. Osman'ın O'nun şikayetlerinden ve muhalefetlerinden çok rahatsız olduğu rivayet edilir¹⁵⁶.

İbni Kuteybe şöyle bildirmiştir. Hz. Aişe Hz. Osman'ın şehit edildiğini öğrenince "And olsun Allah'a ki O mazlum olarak öldürüldü. Ben O'nun kanını talep

¹⁵⁵ Süleyman Nedvi, a.g.e, III, s. 329-331.

¹⁵⁶ M. Fayda, a.g.m., s. 203.

edeceğim” dedi, bunun üzerine Ubeyd O’na dediki “O’nu ilk kötüleyen ve insanları buna kışkırtan sensin, sen demiştin ki, Osman günah işlemiştir. O bunağı Öldürün.” Hz. Aişe dediki, “And olsun ki ben insanların söylediklerini söyledim, sözümün sonu önünden hayırlıdır.”¹⁵⁷

Süleyman Nedvi’ye göre ise, Hz. Aişe başta olmak üzere muhaliflerin ekserisi Hz. Osman’ın öldürülmesini istemiyorlardı. Eşter Nehai, Hz. Aişe’den Hz. Osman’ın katli için fetva istediği zaman Hz. Aişe şu cevabı vermişti; “Allah saklasın! Ben Müslümanların reisinin öldürülmesi için asla hüküm vermem” demiştir¹⁵⁸.

¹⁵⁷ İbn Kuteybe ed Dineveri, *El İmane Ve Siyase*, c. I, Kahire, 1963, s. 52.

¹⁵⁸ Süleyman Nedvi, *a.g.e.*, III, s. 337.

III. BÖLÜM

CEMEL SAVAŞI

1. Cemel Savaşına Kadar Gelişen Olaylar

Hz. Ali vilayetlere valilere tayin edipte Talha ve Zübeyr'i geride bırakması sonucunda, bunlar halifeye kızmışlardı. Çünkü Talha ve Zübeyr yönetime ortak olmak istemiş ve Halife'den Basra ve Kûfe valiliklerini istemişlerdi¹⁵⁹. İstekleri reddedilince Talha ve Zübeyr Hz. Ali'nin yanına gelerek Mekke'ye umre yapmak için gitmek istediklerini bildirmişlerdir. Hz. Ali'de onlara "Sizin amacınız umre değil ihanet etmek istiyorsunuz, fakat ben size bu izni veriyorum" demiştir¹⁶⁰.

Hz. Osman döneminde Hz. Osman'ın icraatlarına karşı çıkan Hz. Aişe O'nun ölümüyle birlikte fiili olarak siyaset sahnesinde yerini almıştır. Hz. Osman'ın evinde muhasara altına alındığı sırada hac etmek üzere Medine'den ayrılıp Mekke'ye gitti. Başta Hakem b. Mervan olmak üzere bazı kimseler O'nun Medine'de kalmasını istediler, ancak O bu istekleri reddetti. Halife'nin şehid edildiğini, yerine Hz. Ali'nin halife olduğunu Medine'ye dönerken yolda Talha ve Zübeyr'den öğrendi. Onlar Hz. Ali'ye zorla biat ettiklerini söylediler.

Hz. Aişe Hz. Osman'ın şehid edilmesinin üzerine "Sanki insanları Talha'ya biat ederken görüyorum"¹⁶¹ sözünü söylemiş Hz. Ali'nin halifeliğini desteklemediğini belirtmiştir. Hz. Aişe Medine'ye gitmekten vazgeçip Mekke'ye döndü ve "Şüphesiz O mazlum olarak öldürülmüştür, O'nun kanını istemek gerek" dedi¹⁶².

Talha ve Zübeyr'de Hz. Aişe'nin yanına gelerek üçü birden Hz. Osman'ın kanını talep etmeye başlamışlardır¹⁶³. Hz. Aişe'nin bu olaydaki tutumu gerçekten de dikkat çekicidir. Hz. Ali'ye karşı olan bu kini hakkında bazı tarihçiler "Hz. Ali'nin ifk hadisesine Hz. Resulullah'a dünyada kadın yoktur" demesi Hz. Aişe'yi çok kırmış olup bundan dolayı Hz. Aişe Hz. Ali'ye cephe almıştır, diyorlar¹⁶⁴.

¹⁵⁹ Ahmet Karabulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, Pozitif Matbaası, Ankara, 2001, s. 187.

¹⁶⁰ Ahmed Ebu Yakub b. Cafer b. Veheb, *Yakub Tarihi*, II, Beyrut, (?), s. 180; A. Bakır, a.g.e., s. 26.

¹⁶¹ A. Akbulut, a.g.e., s. 189.

¹⁶² Taberi, a.g.e., III, s. 8

¹⁶³ Bernard Lewis, a.g.e., I, s. 83.

¹⁶⁴ Y. Kaplan, a.g.e., s. 136.

Hz. Aişe bundan sonra halkı Hz. Ali'ye karşı Hz. Osman'ın intikamının alınması hususunda davete başladı. Durum görünüşe göre Hz. Osman'ın intikamını almak gibi masum ve haklı bir fikre dayanıyorsa da hakikatte, Hz. Ali'nin hilafete geçişi ile Emevilerin sonu demek olan hareketin önüne geçmekti. Böylece Hz. Ali'ye karşı duyulan kin ve hasedin birleştirdiği kimseler Hz. Aişe'nin etrafında toplanarak O'nun Ümmühat-ı mü'minin olmasından istifade etmek yolunu seçmiş oluyorlardı¹⁶⁵.

Hz. Aişe ve yanındakiler, kargaşaya son vermek üzere birleştiklerini iddia ediyorlardı. Kargaşaya son verebilmek için de güce ihtiyaç vardı. Bu amaçla Ya'la bin Ümeyye Yemen'den 600 deve ve 60.000 dirhem para getirmiş, böylece maddi finans işi tamamlanmış olmaktadır¹⁶⁶. Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe Şam'a gidilerek oradan Muaviye'nin desteğinin alınması taraftarıyken, Abdullah b. Amir Basra'ya gidilmesini çünkü Basra halkının Talha'ya olan meyli kullanılarak daha iyi sonuçların alınabileceğini savunmuştur. Bir kısım insanlar da Medine'ye gidip Hz. Ali'den Hz. Osman'ın kanının istenmesini tavsiye etmişse de¹⁶⁷ insanlar genel olarak Basra'ya gidilmesi tarafında olunca karar bu üzere çıkmış ve Basra'ya hareket edilmiştir¹⁶⁸.

Mekke'den Basra'ya hareket eden grup 600 kişi veya 900 kişiden oluşan bir süvari grubu olup daha sonra kendilerine katılanlarla birlikte 3000'e yükselmiştir. Hz. Aişe bu seferde Ya'la b. Ümeyye'nin 200 dirheme satın aldığı "Asker" isminde bir deveye binmekteydi¹⁶⁹. Bu nedenle bu savaşa Cemel Savaşı denilmiştir.

Mekke'den ayrılan grup yola koyulduktan sonra namaz vakti geldiğinde Mervan b. Hakem ezan okuyup Talha ve Zübeyr'in yanına gelir ve onlara şu hitabda bulunur. "Emirlik ve namaz kıldırmak için hangisine selam vereyim?" Bunun üzerine Muhammed b. Talha kendi babası olan Talha'yı Abdullah b. Zübeyr de kendi babası Zübeyr'i işaret ederler. İşte bu sırada Hz. Aişe araya girerek Mervan b. Hakem'e çıkmış ve "Sen bizim aramızı açmaya mı çalışıyorsun? Namazı ablamın oğlu Abdullah b. Zübeyr kıldıracak" demiştir¹⁷⁰.

¹⁶⁵ H. Ülkü, a.g.e., s. 362.

¹⁶⁶ İbnü'l-Esir, a.g.e., III, s. 211.

¹⁶⁷ İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 372.

¹⁶⁸ İbnü'l-Esir, a.g.e., III, s. 211; İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 372.

¹⁶⁹ İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 373.

¹⁷⁰ İbnü'l-Esir, a.g.e., III, s. 213.

Hz. Aişe tek başına, ordusuna katılanlar ile bizzat konuşuyordu. Basra'ya gelen elçiler Talha ve Zübeyr'den önce O'nun yanına geliyorlardı. Çünkü hakimiyetin O'nun elinde olduğunu biliyorlardı¹⁷¹.

Talha, Zübeyr, Hz. Aişe ve Emevileri bir araya getiren asıl etken Hz. Ali'ye karşı olmaktır. Ondan dolayı aslında Talha, Zübeyr, Hz. Aişe ile Emevileri birbirlerinden ayırmak gerekmektedir. Çünkü Emeviler olaylara farklı yaklaşmaktadır, daha önce de belirttiğimiz gibi amaçları için Hz. Aişe ve grubunu kullanmaktadırlar. Bu anlatılacak olan olay bunu ortaya koymaktadır.

Âs oğlu Said Zât-ü Irk denilen yere gelindiğinde Mervan'la karşılaşır ve O'na "Öcünüzü almadan nereye gidiyorsunuz? Önce Aişe, Talha ve Zübeyr'i öldürünüz, sonra evlerinize gidiniz" der. Mervan'da O'na "Umulur ki Osman'ın bütün katillerini öldürürüz" diye cevap verir¹⁷².

Peygamberin diğer hanımları da Hz. Aişe ile Zat-ı Irk'a gelmişler ve orada birlikte ağlamışlardır. Bu güne bu yüzden "ağlaşma günü" denilmiştir¹⁷³.

Basra'ya doğru hareket eden kabile Hav'eb suyu denilen yere ulaştığında köpekler ulumaya başlar. Hz. Aişe'de buldukları yerin neresi olduğunu sorup bu yerin Hav'eb suyu olduğunu öğrenince "İnnâ lillah ve innâ râciun. Ben mutlak geri döneceğim" der. Bu hareketinin nedenini soranlara Resulullah'ın şöyle dediğini duydum¹⁷⁴: "Hav'eb köpeklerinin hanginize uluyacağını bilseydim"¹⁷⁵ Başka bir rivayette ise Resulullah o anda başını yıkamakta olan Hz. Aişe'nin sırtına vurarak "Sakın sen olmayasın?"¹⁷⁶ dediği aktarılmaktadır.

Hz. Aişe geri dönmek isteyince yanında bulunanlar telaşlanmışlardır. Çünkü Hz. Aişe'nin bu vakıa üzerine onlardan ayrılmasıyla almayı düşündükleri tüm yardımları kaybedeceklerdir. Abdullah b. Zübeyr hemen Hz. Aişe'nin yanına gelerek O'na "Buranın Hav'eb suyu olduğunu sana kim söylemişse yalan söylemiştir" der. Hatta bunun için kırk şahit getirdiği rivayet olunur¹⁷⁷. Ayrıca "Aman, Hz. Ali büyük bir güçle

¹⁷¹ Yunus Vehbi Yavuz, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*, İstanbul, 1989, s. 215.

¹⁷² Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, II, s. 582.

¹⁷³ İbn Kesir, *a.g.e.*, VII, s. 372-373.

¹⁷⁴ İbn Kesir, *a.g.e.*, VII, s. 373.

¹⁷⁵ Ali Arslan, *Resulullah (S.A.V)'ın Ashabını Tanıyalım*, Arslan Yay., İstanbul, 1982, s. 19-20.

¹⁷⁶ Hasan İbrahim, *a.g.e.*, II, s. 39.

¹⁷⁷ Taberi, *a.g.e.*, III, s. 10; Ebu Yakup, *a.g.e.*, II, s. 181.

geliyor, kurtuluşa gelin, kurtuluşa gelin.” diyerek toplumu telaşlandırmış ve Hz. Aişe'nin de iradesi dışında Basra'ya gidişini sağlamıştır¹⁷⁸.

2. Basra'daki Olaylar

Hav'eb'ten ayrılıp Basra'ya yöneldiklerinde Hz. Aişe Ahmed bin Kays ile diğer liderlere mektup göndererek “Basra'ya geliyorum” dedi. Bunun üzerine Osman b. Huneyfi İmra b. Hüsiyen ile Ebu Esved ed-Düeli'yi Hz. Aişe'ye gönderdi. Onlar da Hz. Aişe'ye niyetlerinin ne olduğunu sordular¹⁷⁹.

Hz. Aişe de onlara Hz. Osman'ın kanını talep için geldiğini söyler. Ebu Esved de O'na “Osman'ın katilleri Basra'da değildir” der. Hz. Aişe ise “Evet bunu biliyorum. Ben onlara karşı yardım dilemeye geldim” der. Bunun üzerine Ebu Esved “Hz. Osman'ın kanını istemek senden çok Hz. Ali'ye düşer, onlar ikisi de Abdulmenaf oğullarından'dırlar. Aynı zamanda sen kadınsın. Savaş kadınlara caiz değildir ve onlar kan talebinde de bulunamazlar” der. Hz. Aişe'de “Benimle savaşacak biri olacağını sanıyor musun?” der. Ebu Esved de “Evet, Vallahi seninle öyle bir savaşırım ki bunun en hafifi dahi, şiddetliydi diye anılır” dedikten sonra Zübeyr'e giderek ona şunları söyler: “Sen değimliydin Ebu Bekir'e biat edilirken kılıcını çekip, bu işe Ebu Talip'ten daha layık olan yoktur diyen. Şimdi senin burada işin ne?” O'da: “Ben Osman'ın kanını talep ediyorum” der. Daha sonra Talha ile görüşen Ebu Esved O'nun da fikrinin aynı olduğunu görür ve geri dönerler¹⁸⁰.

Ebu Esved ve İmran dönüp olup bitenleri Osman b. Hanife anlatırlar. Ebu Esved şu tavsiyede bulunur. “Ey Huneyf! Sana gelindi, sen de savaşa çık ve diren. Zırhını giyerek ve kılıcını kuşanarak onlara karşı dur.” İmran ise şu tavsiyede bulunmuştur: “Evet bir hayli zor ve uzun bir savaşa gireceksiniz. Bir kenara çekil, işte görüyorsun ben bir kenara çekilmiş durumdayım.”¹⁸¹ Osman'a Hanife ise “Hayır, müminlerin emiri gelinceye kadar onlara karşı duracağım” der ve halkı silahlarını kuşanmak üzere çağırır¹⁸².

¹⁷⁸ Cevdet Paşa, a.g.e., II, s. 583.

¹⁷⁹ İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 373.

¹⁸⁰ A. Gölpınarlı, a.g.e., s. 99-100.

¹⁸¹ İbnü'l Esir, a.g.e., III, s. 216.

¹⁸² İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 375.

Hiz. Aife yanındakiilerle birlikte Basra'nın yakınında ki "Merbede" denilen yere geldi. Osman b. Huneyf de oraya gitti. Orada iki taraf karşı karşıya geldiler. Önce Talha kalkıp orada bulunanlara bir konuşma yaptı. Hiz. Osman'ın kıssasından bahsetti. Daha sonra Zübeyr'de aynı şeyden bahsetti. Aynı şekilde Hiz. Aife kalktı ve son derece metanet ve belagatla, yüksek ve hakim bir sesle söze başladı. Allah'a hamd ederek söze başladı: "Hiz. Osman'dan şikayet edenler çoktu. Herkes onun memurlarından şikayet ediyorlar ve Medine'de bana gelerek bu hali ıslah etmenin yolunu soruyorlardı. Bunların Osman hakkındaki şikayetlerini tetkik ettikten sonra Osman'ı günahsız, takvalı ve samimi buluyorum. Bozgunculuk yapanlar ise yalancı ve günahkarlardı. Daha sonra bunların sayısı arttı ve Osman'ın evine girdiler, O'nun masum kanını döktüler, haram olan mallarını yağmaladılar ve saygı gösterilmesi gerekenlere de saygısızlık ettiler. Şimdi yapılması gereken Osman'ın katillerinin yakalanması ve Allah'ın hükmünün tatbik edilmesidir" dedi. Daha sonra da kendisinin ve babasının meziyetlerini sayarak insanları derinden etkiledi ve karşı taraftan bir çokları kendi tarafına geçti¹⁸³.

İhtilafların arttığı bu sırada Cariye b. Kudane es-Sadi Hiz. Aife'nin yanına gelerek O'na şöyle söyledi; "Ey müminlerin annesi, senin buraya gelmen devenin üstünde silahların kızışmasına sebep olman, Hiz. Osman'ın öldürülmesinden daha da kötüdür. Eğer sen gönüllü olarak gelmişsen geri dön, yok eğer zorla getirilmişsen buradaki halktan yardım iste" der¹⁸⁴.

Osman b. Huneyf'in komutanlarından olan Hakim b. Cebele at sırtında gelip savaşı başlattı. Hiz. Aife savaşa engel olmaya çalışsa da engel olamaz ve savaş başlar. Çatışma devam ederken Hiz. Aife meseleyi büyütmemek için askerleri ile birlikte Mezen mezarlığına çekilir. Osman b. Huneyf ise köşküne çekilmişti¹⁸⁵.

Hiz. Aife taraftarlarının çekildiği Daru'r Rızık denilen yerde çarpışmalar tekrar şiddetlenmiş her iki taraftan da yaralananlar ve ölenler olunca anlaşma yapmak için çağrıda bulunurlar. Anlaşma gereğince Medine'ye elçi gönderilecek, bu elçi Talha ve Zübeyr'in nasıl biat ettiğini öğrenecekti. Eğer zorla biat etmişlerse Osman b. Huneyf şehri terk edecekti. Tersine olursa Talha ve Zübeyr şehri terk edeceklerdi. Elçi olarak da Kat b. Suyer seçilmişti.

¹⁸³ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 343.

¹⁸⁴ Taberi, a.g.e., III, s. 13.

¹⁸⁵ İbn Kesir, a.g.e., III, s. 373.

Elçi Medine'ye vardığında Cuma günü olmasından dolayı, peygamberin mescidi kalabalıktı. Elçi Talha ve Zübeyr'in ne şekilde biat ettiklerini öğrenmeye geldiğini söyledi. Bunun üzerine sadece Usame b. Zeyd kalkarak Talha ve Zübeyr'in Mâlik Ejder'in korkusuyla biat ettiğini söyledi. Bunu itiraz eden Sehl b. Huneyf Usame'nin üzerine çullanmıştı. Bunu gören Suheyb, Ebu Eyyüb el-Ensari ve Muhammed b. Mesleme'nin bulunduğu bir grup "Vallahi doğrudur" diye bağırmaya başlamışlardı.

Suheyb, Usame'yi kurtarıp herkesin sustuğu yerde konuşmaması gerektiğini söylemişti. Meydana gelen olayları Osman b. Huneyf mektupla halifeye bildirmişti¹⁸⁶.

Hiz. Ali'de Osman b. Huneyf'e bir mektup yazarak şöyle buyurmuştur. "Zübeyr ve Talha eğer zorlanmış iseler bu topluluktan ayrılmak üzere değil toplulukla bir olmak üzere olmuştur."¹⁸⁷ Kab Basra'ya dönüp olan biteni anlatınca Talha ve Zübeyr Osman'ı çağırdılar. Ancak Osman Hiz. Ali'nin mektubuna dayanarak onların yanına gitmedi¹⁸⁸. Talha ve Zübeyr adamlarını toplayarak yatsı namazını kılmak üzere camiye giderler. O gece Osman b. Huneyf de gecikmiştir, bunun üzerine imamete Abdurrahman b. Attab'ın geçmesini isterler. Basralı bir topluluk Talha ve Zübeyr'e küfredince cami içinde çatışma çıkar ve 40 kadar Basralı öldürülür. Daha sonra Talha ve Zübeyr'in adamları Osman'ın evini basarak onu getirirler. Ancak bu getirilişte onun tüm sakallarını yolarlar¹⁸⁹. Hiz. Aişe durumdan haberdar olunca "O'nu öldürmeyiniz, zira O Hiz. Peygamberle sohbet etmiştir" dedi. Bunun üzerine serbest bırakıldı¹⁹⁰.

Böylece Basra Hiz. Aişe ve taraftarlarının eline geçmişti. Beytül malın başına Abdurrahman b. Ebu Bekir'i tayin ettiler. Malları da halka dağıtmaya başladılar. Hiz. Osman'ın katillerinden bir grup, belki de başlarına gelebilecek muhtemel tehlikeye karşı toparlanıp 300 kişi ile Hakim b. Cebele'nin komutanlığında yapılanlara karşı geldiler. Etrafa küfürler savurup, askerlerini savaşa kışkırtıyordu. Hakim b. Cebele öldürülmüş ve taraftarları da kılıçtan geçirilmişti. Olaylar öyle hızla gelişmişti ki Hiz. Aişe kendini bu oldu bittinin içinde bulmuştu. Bu olay h. 36 yılında 28 Rebiulevvel ayında meydana gelmişti. Hiz. Aişe Kûfeliler'e mektup yazarak Basra'da olup bitenleri anlatmış ve Müslümanları Hiz. Ali'ye biat etmemeleri hususunda direnmeleri için kışkırtmış ve

¹⁸⁶ Taberi, a.g.e., III, s. 14.

¹⁸⁷ A. Gölpınarlı, a.g.e., s. 101.

¹⁸⁸ İbnü'l Esir, a.g.e., III, s. 220.

¹⁸⁹ İbnü'l Esir, a.g.e., III, s. 220.

¹⁹⁰ Taberi, a.g.e., III, s. 15.

Hız. Osman'ın katillerinin kanının istenmesini talep etti. Aynı şekilde Yemâme, Medine ve Şam'a da haber göndermiş ve kendilerine yardım etmelerini istemiştir¹⁹¹.

Hız. Ali Muaviye'nin itaate yanaşmaması üzere Medine'de asker hazırlığı içinde iken, Hız. Aişe, Talha ve Zübeyr'in Basra'ya yöneldiklerini duyunca Hız. Ali 900 kadar askerle Medine'den Basra'ya hareket etti¹⁹².

Hız. Ali ve ordusu Rebeze'de beklemeye başlarlar. Medine halkı Hız. Ali'nin tutumu karşısında yavaş hareket etmiş ve Hız. Ali'yi bu seferden vazgeçirmeye çalışmışlardır. Çünkü bu seferin sonunda akacak kan Müslüman kardeşlerinin kanı olacaktır. Hız. Hasan, Abdullah b. Selam başta olmak üzere birçok kişi Hız. Ali'yle konuşmasına rağmen Hız. Ali bu seferden vazgeçmemiştir¹⁹³.

Hız. Ali Rebeze'deyken O'na bazı katılımlar olmuş ve bu durum O'nu sevindirmiştir. Rebeze'den ayrılırken artık Hız. Ali'nin ordusu düzene girmiştir. Hız. Ali Basra'ya yakın bir mevki olan Zitar'a ulaştığında Kûfe valisi Musa el-Eşari'den asker talebinde bulunmuş, ancak Musa el-Eşari bu talebi geri çevirmiştir. Hız. Ali, Musa el-Eşari'ye gönderdiği birkaç elçiden sonuç alamayınca Hız. Hasan ve Ammar b. Yasir'i tekrar Ebu Musa'ya göndermiş ve elçiler mescitte Kûfe halkına seslenmişlerdir. Bu seslenme sonuç vermiş ve Kûfe halkından 700 kişi Hız. Ali'ye destek olmak üzere kılıç kuşanmıştır. Ayrıca Hız. Ali'nin isteği üzerine Malik b. Eşter'i Ebu Musa'yı azletmek üzere Kûfe'ye göndermiş ve Malik'te bu görevi yerine getirmiştir¹⁹⁴.

Hız. Ali Kûfe'den gelenleri karşıladı ve onlara şu sözleri söyledi "Ey Kûfeliler! Size şu işte bulunayım ki İslam dininin merkezi siz olasınız. Hem de siz Hız. Ömer vaktinde Acemlerle cenk edip İslam'ı doğu illerine ilettiniz ve şimdi ben sizi şunun için çağırdım ki bize yardım ediniz. Şu bize muhalefet eden kardeşlerimizi Hakk'a davet edelim. Eğer bize uyarlırsa kabul edelim. Önceki geçmişlerinden geçelim. Ve eğer düşmanlık edip, sitem ederlerse Allah Teala'ya yalvaralım. Ta ki onları bizden gidersin. Onda iyilik, salah varsa onu yapalım."¹⁹⁵

¹⁹¹ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 344.

¹⁹² Taberi, a.g.e., III, s. 18.

¹⁹³ İbnü'l Esir, a.g.e., III, s.226; İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 378.

¹⁹⁴ Taberi, a.g.e., IV, s. 19-23.

¹⁹⁵ Taberi, a.g.e., IV, s. 23.

Burada Emir'ül Mü'minin'in niçin o zamanlar hükümet merkezi olarak kullanılan Medine'yi veya Mekke'yi değil de Kûfe'yi kendisine üs olarak seçtiği konusunda, Hz. Ali'nin Irak'a geçmesiyle Beyt'ül-mal'ın muhaliflerin eline geçmesi önlenmiştir¹⁹⁶ diyenler olduğu gibi, asıl neden Hz. Ali'nin Mekke ve Medine'yi siyasi ihtiraslardan uzak tutarak entrika merkezi olmaktan kurtarmak amacıyla devletin merkezini Medine'den Kûfe'ye taşıma kararı almıştır¹⁹⁷. Buna ek olarak, bizim kanaatimizce de Hz. Osman'ın katilleri halen bulunmamakta ve kendilerine karşı oluşacak oluşumları engelleme kararlılığında idiler. Bunların bir vesileyle dağıtılması gerekmektedir. Devletin merkezinin Kûfe'ye taşınmasıyla bu amaca ulaşılması güçlü bir ihtimaldir.

3. Cemel Savaşı

Hz., Ali'nin, Kûfe'de kendisine katılmış olanlara yapmış olduğu hitaptan da anlaşılacağı üzere, amacı savaş yapmak değildi. Hz. Ali daha önce de geçtiği üzere ordusunu Muaviye'yi itaat altına almak için hazırlamış ancak Mekke'de başlayıp Basra'da zirveye ulaşan Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe'nin muhalefet haberleri kendisine ulaşınca ordusunu Şam'dan çevirip Basra'ya yönelmiştir¹⁹⁸.

Hz. Ali Zikar mevkiinde ordusunu konaklatmışken kendine katılanlarla birlikte 20.000 kişilik bir kuvvet meydana getirmiştir. Basra ağırlıklı oluşan diğer taraf ise 30.000 kişilik bir taraftar grubuyla savaşa hazırlanmışlardı¹⁹⁹.

Hz. Ali Ka'ka b. Amir'i Basra'daki muhalif gruba elçi olarak gönderdi. Hz. Ali, Ka'ka'ya "Git bu iki adamı bul ve tefrikaya düşmenin tehlikesini anlat, onları tatlılığa ve cemaate davet et" dedi. Bunun üzerine Ka'ka Basra'ya varıp ilk olarak Hz. Aişe ile görüştü. Ona "Ey anneciğim! Seni yerinden söküp buraya getiren şey nedir?" diye sorar. Hz. Aişe "Ey oğulcuğum! Benim buraya gelmemin tek nedeni Müslümanlar arasındaki fitneyi ıslah etmektir" der. Bunun üzerine Ka'ka Hz. Aişe'den Talha ve Zübeyr'i çağırmasını ve onlarla Hz. Aişe'nin huzurunda konuşmak istediğini belirtir.

¹⁹⁶ Şah Muhmiddin Ahmet Nedvi ve Said Sahib Ansari, *Asrı Saadet*, (Haz: Eşref Edip), Sebilürreşad Neşriyat, İstanbul, 1963, s. 312.

¹⁹⁷ H. Ülkü, a.g.e., s. 380.

¹⁹⁸ İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 378.

¹⁹⁹ Mustafa Günal, *Hz. Ali Dönemi ve İç Siyaset*, İnsan Yay., İstanbul, 1998, s. 85.

Hız. Aişe'nin huzuruna gelen Talha ve Zübeyr'e "Ben Ümmü'l-müminine buraya gelme nedenini sordum. O da bana, Müslümanların arasını bulmaya geldiğini söyledi. Siz ne dersiniz. Tabi mi olacaksınız?" der. Onlar da şu cevabı verirler. "Biz de bunun için geldik" Ka'ka aldığı bu cevaplar üzerine "bu düzeltmenin yolu nedir? Bunu bana söyleyin. Bu düzeltmenin şeklini bilirsek Allah'a yemin ederim ki bu düzeltmeyi yapar, fesadı ortadan kaldırırız. Eğer bilmezsek bunu yapamayız" der. Onlar da "Osman'ın kanını ister ve salah dileriz" dediler. Ka'ka "Osman'ın kanını istemekte salah değil fitne vardır ve bu iş önce ve sonra size kalmaz. Çünkü siz, Basra'da 300²⁰⁰ veya 600²⁰¹ kişi öldürdünüz. 3000²⁰² veya 6000²⁰³ kişinin de gönlünü kırdınız ve onlar işte o kanı sizden istiyorlar. Siz bu işi ne kadar çok çoğaltırsanız halkın gönlündeki kını de o kadar çoğaltırsınız" der. Hız. Aişe'de O'na "İyi söyledin ancak bu işin yolu nedir, sen ne düşünüyorsun?" der.

Ka'ka, "Ben derim ki, meydana gelen bu olayların ilacı, insanları sakinleştirmektir. Eğer bu durum teskin edilirse, insanların heyecanı kaybolur, böylece de bu iş biter. Bize biat ederseniz, bu hayra bir alamettir. Rahmet ve iyiliğe gidilen bir yolun müjdecisidir. Fakat buna yanaşmaz ve olayı büyüterek yan çizerseniz, durum şerre ve kötülüğe doğru kayıp gider. Bu ise, hakimiyet ve mülkün yok olması demektir. Afiyeti, sağlık ve selameti isteyin ki, Yüce Allah, O'nu size ihsan etsin. Siz daha önce İslam'ın başlangıcında olduğu gibi hayra ve iyiliğe anahtar olunuz. Ne olur, belaya ve mûsibete baş vurup da onu başımıza saldırmayın. Vallahi benim söyleyeceklerim bundan ibarettir. Sizi bu sözlere uymaya ve hayra davet ediyorum. Bu musibetlerin sonunda Yüce Allah'ın bizi daha büyük bir musibete uğratacağından korkuyorum. Başınıza gelen bu felaketler, gerçekten daha önce düşünülür ve tasarlanan şeyler değildir. Bu işler bir adamın bir başkasını öldürmesi veya ondan nefret etmesi, yada bir kabilenin bir başka kabileyi öldürüp de ondan nefret etmesine benzemez."²⁰⁴

Hız. Aişe "İyi dedin. Eğer Hız. Ali'nin fikri iyilik bulsun yolundaysa, Hız. Osman'ın katillerini yanından ayırsın." dedi. Ka'ka'da "Zaten Hız. Ali'de beni bunun için yolladı" diyerek Hız. Ali'nin yanına döndü ve barış yapıyor diye Basra'ya yayıldı.

²⁰⁰ Taberi, a.g.e., IV, s. 24.

²⁰¹ İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 384.

²⁰² Taberi, a.g.e., IV, s. 24.

²⁰³ İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 384.

²⁰⁴ İbnü'l Esir, a.g.e., III, s. 238-240; İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 384-385.

Bundan sonra Hz. Ali askerlerini aldı, Basra kapısına geldi ve Kûfe askerlerine “Ey Kûfeliler! Her kim ki aranızda Kûfe’den Hz. Osman’ın üzerine Medine’ye vardı ise bizim aramızdan çıksın.” Fakat O askerlerin arasında Hz. Osman’ın üstüne varmış olan çok kişi vardı, ancak hiç kimse çıkmadı²⁰⁵. Bunların başında Abdullah b. Sebe, Adib b. Hatem-i Tai ve adamları el Bâ’bul Heysem, Sa’lim b. Sâlebe, Çireyh b. Evfa geliyordu. Hepsi toplanarak görüştüler²⁰⁶.

İbn Sebe şöyle söyledi “Bu sulh gerçekleşirse bizim sonumuz olur. Osman’ın kanına karşılık bizim kanımız istenecektir. O halde sulha engel olmalıyız. Bizim gücümüz insanların arasını bozup, karıştırmaktır. Öyleyse hile yaparak aralarını bozun. Yarın insanlar karşı karşıya geldiğinde savaşı başlatın. Böylece beraber olduğumuz kimse, harpten kaçınmaya fırsat bulamayacak. Allah’ta Ali, Talha ve Zübeyr’i istemediğimiz o anlaşmayı yapamayacak kadar meşgul edecektir” dedi²⁰⁷. Sonuç olarak şu karara vardılar. Barışın sağlanamaması için her türlü hileye başvuracaklardı. Hz. Ali, Talha ve Zübeyr’in biri birbirlerine düşürülerek her iki tarafın zayıflatılmasının en tehlikesiz çözüm olduğu kararı alınmış²⁰⁸ ve bunun için birer kişi her iki tarafa da giderek biri Hz. Ali’ye diğeri de Talha ve Zübeyr’in yanlarına vararak onlara, bir gece baskını yapmalarını böylece düşmanın gafil avlanacağını söylediler. Ancak her iki taraf da bu öneriyi sert bir şekilde reddetti.

Hz. Ali üç gün süreyle Hz. Osman’ın üzerine yürütenlerin ordusundan ayrılmasını ve böylece barışın sağlanmasını bekledi, ancak hiç kimse ayrılmadı²⁰⁹.

Herkes nihai barışı beklerken Sebe’ye taifesi her iki grubun da içine sızarak kendilerine karşı taraf süsü vermiş ve her iki taraftan da askerleri kırmışlardır. Böylece her iki taraf da kendilerini korumak amacıyla silahlarını ellerine almış ve savaşın başlamasına sebebiyet vermiştir²¹⁰.

²⁰⁵ Taberi, a.g.e., IV, s. 24.

²⁰⁶ Nuri Ünlü, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Başlangıçtan 1918’e Kadar)*, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yay., No: 6, İstanbul, 1984, s. 79.

²⁰⁷ Komisyon, *Doğuştan Günümüze İslam Tarihi*, II, Çağ Yay., İstanbul, 1992, s. 285.

²⁰⁸ İbnü’l Esir, a.g.e., III, s. 242.

²⁰⁹ Taberi, a.g.e., IV, s. 25.

²¹⁰ Cevdet Paşa, a.g.e., II, s. 242.

Hiz. Ali, 14 Cemâziyelâhir 36/9 Aralık 656 tarihinde, Hureybe denilen yerde Hiz. Aişe'nin ordusunun karşısında yer aldı²¹¹.

Her iki taraf da ne olduğunu anlamadan birbirlerini ahdi bozma ile suçlayarak Hiz. Aişe 30 bin askerle, Hiz. Ali de 20 bin askerle savaşıma başladılar. Hiz. Ali, maiyetindeki insanları savaştan vazgeçirmeye çalışmış ancak mani olamamıştı.

Savaşın en kızgın olduğu anlardan biri olan öğlen vaktinde iki ordu arasında bir yere akarak, Talha ve Zübeyr'i çağırarak onlarla konuşmak istediğini belirtir. "Görüyorum ki bana karşı ordu toplamışsınız. Bunun nedeni nedir? Benim kanımı helal kılmanızı gerektiren bir hadise mi var?" Talha dedi ki "Sen halkı Osman'a karşı kıskırttın." Hiz. Ali "Ey Talha! Sen Osman'ın kanını talep ediyorsun değil mi? Osman'ı öldürenleri Allah lanet etsin. Sen Resulullah'ın hanımını yanında getirerek kendine kalkan ediyorsun da kendi kadını evde saklıyorsun değil mi? Ey Talha! Sen bana biat etmemiş miydin?" Talha "Ben sana biat ederken kılıçlar boynumun üzerindeydi..."

Daha sonra Hiz. Ali Zübeyr'e dönerek O'na "senin buraya kadar gelmene sebep olan şey nedir?" Zübeyr "Buraya gelme nedenim sensin. Ben seni hilafete ehil görmüyorum. Üstelik sen hilafete bizden daha hak sahibi değilsin." diyerek karşılık verdi. Hiz. Ali "Ben Osman'dan sonra hilafete ehil değil miydim? Biz seni Abdulmuttalip oğullarından sayarken senin şu kötü huyu oğlun çıkıp aramıza tefrika soktu. Hatırlıyor musun, bir gün Resulullah, sana şöyle demedi mi? 'Ebu Talib'in oğlunda kibir yoktur ve sen bir gün onunla haksız yere çarpışmış olacaksın.' Ayrıca Resulullah bir gün Hiz. Ali ve Zübeyr'i gördü. İkisi de gülüyordu. Bunun üzerine Ali'den sordu: 'Zübeyr'i sever misin?' Ali, 'O'nu nasıl sevmeyeyim O, halam Safiyye'nin oğludur ve dinimiz de birdir!' dedi. Zübeyr'den sordu: 'Ali'yi sever misin?' Zübeyr: 'Nasıl O'nu sevmeyeyim? O, hem dayım oğludur, hem de dinimiz birdir?' deyince Resul-ü Ekrem 'Ey Zübeyr! Dikkat et. Sen O'nunla savaşacaksın! Halbuki O'na zulmetmiş olursun...' buyurdu."²¹²

Bu sözleri duyan Zübeyr "Vallahi doğrudur. Şu anda hatırladım. Eğer bunları daha evvel hatırlamış olsaydım kesinlikle buraya gelmezdim. Bundan sonra da ebediyen sana karşı savaşacak değilim" diye karşılık verdi. Ve Hiz. Aişe'nin yanına giderek oğlu

²¹¹ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi (İlk Dönem)*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1999, s. 496.

²¹² A. Arslan, a.g.e., s. 20-21.

Abdullah karşısına çıkarak babasını ikna etmeye çalışmış ve O'na "sen buraya savaşmaya değil insanların arasını ıslah etmeye geldin. Allah bu işi senin vasıtanla düzeltecek ve barış böylece sağlanmış olacaktır." diyerek Zübeyr'i ikna etmiştir. Zübeyr bu defa da verdiği sözü hatırlatınca Abdullah'da bir köle azad etmesini söylemiş ve Zübeyr bir köle azad ederek tekrar orduya katılmıştır²¹³.

Görülen o ki her iki tarafın liderleri konumunda olan Hz. Ali, Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe kesinlikle savaş yanlısı olmamasına rağmen²¹⁴ her iki grubun içinde bulunan bir takım insanlar, Abdullah b. Zübeyr²¹⁵ Sebeiye grubu gibi savaş yanlısı olup savaş kışkırtıcılığı yapmaktadırlar.

İki taraf her koldan birbiri üzerine hücum ederek vuruşma şiddetlenmişti. Askerlerin korkunç bağırtiları ve acı feryadları arasında çekirge olayı gibi havada uçan okların vızıltısı işitilmez oldu. Kılıçlar ise bulut içinde parıldayan şimşekler gibi parlayıp gözleri kamaştırıyordu²¹⁶.

Sonunda, halifenin askeri üstün geldi ve Deve topluluğu fena halde bozuldu. Dağınık ve perişan olarak Basra'ya doğru kaçıp, halifenin askeri ise onları takip ediyordu.

O sırada Hz. Talha, tereddüt ve hayrete düşerek safların arasına çekilip durmaktaydı. Ansızın kendisine bir ok dokundu yarası pek ağır olduğundan şehrin içine götürüldü. Talha ise boynunda biat olmadığı halde âhirete gitmekten korkmakla Hz. Ali'nin askerlerinden birine rastlayınca, "Sen Hz. Halife'nin ashabından mısın?" deyip, O'da "Evet" demekle, "Elini ver, O'nun için sana biat edeyim" diyerek vasıta ile Hz. Ali'ye biat etmiştir.

Basra'ya girerken pişmanlığı belirtici beyitler okuyordu. Bir harab eve yerleştirildi. Kanı dindirilemeyip çok çekmeksizin ölmüştür. Bu oku atan, Hakem b. Mervan'mış Talha'yı Hz. Osman'ın katillerinden saydığı ve öyle bildiği için, bu kargaşalığı fırsat bilerek hemen bir ok atıp onu şehit etmiş ve Hz. Osman'ın oğlu Eban'a "Babanın katillerinden bazısını öldürdüm. Artık intikam sevdasına düşmem"

²¹³ İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 390-931.

²¹⁴ İbnü'l Esir, a.g.e., III, 240.

²¹⁵ Cevdet Paşa, a.g.e., II, 598.

²¹⁶ Cevdet Paşa, a.g.e., II, s. 600-601.

demiş²¹⁷. Mervan Hz. Ali'den eman dilemiş ve eman aldıktan sonra Medine'ye yerleşmiştir²¹⁸.

Hz. Zübeyr çarpışma alanından savuşup Hz. Aişe'nin önünden geçerek Sibâ Vadisine doğru gitmiş ve arkasından bozgun asker gelip çatmıştı. Hz. Zübeyr, bir kölesiyile beraber Sibâ vadisine giderken, Kays oğlu Ahnef'in askeri yanında geçtiği zaman, bir adam gelip, "İşte Zübeyr gidiyor" deyince, Ahnef de, "İki askeri birbirine düşürüp de kendisi döndü mü?" demiş.

Orada bulunan Cürmüz oğlu Amr, Zübeyr'in arkasına düşmüş ve iki arkadaşıyla beraber koşarak Sibâ vadisinde Zübeyr'e yetişmiş. Namaz kılmak için hayvanlarından indiklerinde Cürmüz'ün oğlu Hz. Zübeyr'in arkasına kalarak hemen onu zırhının yakasından vurup şehit ettikten sonra, kılıcını alıp Ahnef'in yanına gelmiş ve durumu anlatmış. Cürmüz'ün oğlu durumu halifeye gidip görüşmek istemiştir. Hz. Ali Zübeyr'in katilinin Cürmüz olduğunu öğrenince "Resulullah'tan (S.A.V) işittim. 'Zübeyr'in katilini ateşle müjdeleyiniz' diye buyurdu. Haydi var, Cürmüz'ün oğluna cehennem ile müjde ver" dedi²¹⁹.

Halbuki Hz. Ali savaş başlamadan yolda askerlerine şöyle hitapta bulunmuştur. "Biliniz ki onlar sizinle savaşmayınca siz de savaşmayınız. Eğer kaçarlarsa kovalamayınız. Eğer hamle ederseniz. O niyetle ediniz ki onları kendinizden koruyunuz. Ölürlerse, kanları sizin boynunuzda olmasın."²²⁰

4. Cemel Savaşı'nda Hz. Aişe

Talha ve Zübeyr'in şehit oldukları haberi Hz. Aişe'ye verildi. O'da "Devemi saflar önüne iletin" dedi. Çünkü Hz. Aişe'nin taraftarları bozguna uğramak üzere idi. Hz. Aişe'nin teşvikiyle savaş kızıştı. Hz. Aişe'de Basra kadısı Ka'b b. Suri'ye "Şu mushafı al, insanları mushafa davet et" dedi. Ancak Ka'b b. Suri mushafı eline alınca öldürülmüştü. Bunun üzerine Hz. Aişe Hz. Osman'ın katillerine lanet okumaya ve beddua etmeye başladı. Bunu duyan Hz. Ali'de "Allah'ım Osman'ın katillerine lanet et" dedi.

²¹⁷ Cevdet Paşa, a.g.e., II, s. 601-602.

²¹⁸ Akbulut, a.g.e., s. 195-196.

²¹⁹ Cevdet Paşa, a.g.e., II, s. 602.

²²⁰ Taberi, a.g.e., IV, s. 28.

H. Aife'nin devesi ise sıkı bir şekilde müdafaa ediliyordu. H. Aife'yi müdafaa edenler Adıyy Rabbe, Balcır b. Veil, Beni Maciye kabileleri idi.

H. Aife bunlara kim olduğunu soruyor, onlara iltifat ediyordu. H. Aife'nin devesinin yularını tutan tam 70 kişi öldürülmüştü²²¹. Bu sırada H. Aife'nin devesinin ayakları H. Ali'nin emri ile kesildi ve Havzec yere düştü. H. Aife'nin düştüğünü gören Muhammed b. Ebu Bekir ve Ammar b. Yasir H. Aife'nin yanına gidip halini sormuşlardır. Akşam Muhammed b. Ebu Bekir H. Aife'yi Basra'da bir konağa götürdü. Daha sonra H. Aife Muhammed b. Ebu Bekir'le birlikte Hicaz'a doğru yönelmişti. H. Aife yola çıkmadan önce "Ey oğullarım! Hiçbiriniz diğeri bir kardeşine bizden ötürü serzenişte bulunmasın. Benim Ali'ye karşı hiçbir dargınlığım yoktur. Ali ile geçmişte aramızda olan şey, bir kimsenin kayın validesi ile olan şey nevindedir. Yine benim nezdimde Ali razı olunanlardandır." demişti. H. Ali'de aynı tarzda mukabele etti ve şöyle dedi; "Evet doğru söyledi. Benimle O'nun arasında bundan başka hiçbir çekişme söz konusu değildir ve H. Peygamberin (S.A.V) hanımıdır. O'nun hakkı bizde çoktur." H. Ali birkaç mil H. Aife'ye refakat etmiştir, O'nu uğurlamıştır. H. Aife Basra'dan H. 36 senesinin Recep ayında ayrılmıştı. Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. O sene hac edinceye kadar Mekke'de ikamet etti. Hacını ifa ettikten sonra Medine'ye döndü²²².

H. Aife kendisiyle görüşmeye gelen Ka'ka'ya "Keşke bundan yirmi sene önce ölmüş olsaydım" dedi. Bu olayı her hatırladığında ağlayıp üzüldü. H. Aife Cemal vakasından sonra Medine'de sakin bir hayat sürmüş, bir daha siyasete karışmamıştır. Ancak Muaviye devrinde ki bazı icraatı tenkit etmekten de çekinmemiştir. H. Ali ve taraftarlarına sövmeyi reddeden Huar b. Adi'nin öldürülmesinden dolayı Muaviye'ye çıkışması bu kabildendir²²³.

H. Ali Basra dışında üç gün kalmış ölümlerin cenaze namazını kılmış, arkasından defin işlerini takip etmişti. Karşı tarafın öldürülen askerlerin eşyalarını toplatıp Basra'ya göndermiş, sahiplerinin almasına izin vermişti. Yalnız hazineye ait olup üzerinde sultan damgası bulunan silahlara el sürülmemesini istedi.

²²¹ Taberi, a.g.e., III, s. 29-30.

²²² Taberi, a.g.e., III, s. 31.

²²³ Süleyman Nedvi, a.g.e., III, s. 256-349.

Hz. Ali'nin bazı taraftarları karşı tarafın mallarının kendilerine taksim istemişlerdi. Hz. Ali bunu reddetmişti. Onlar da "Nasıl olur da kanları helal olanların malları helal olmuyor?" demişlerdi. Buna mukabil Hz. Ali "Hanginiz payına mü'minlerin annesi Aişe'nin düşmesini ister" deyince seslerini çıkaramamışlardı²²⁴.

Hz. Ali bu savaş hakkında şunları söylemiştir: "Bir topluluk bizim kendilerine saldırdığımızı sanıyor, biz ise onların bize saldırdıklarını iddia ediyoruz. Ancak biz onlar bize azgınlık ettikleri için onlarla savaştık. Yoksa birimiz diğerini küfürle itham ettiği için birbirimizle savaştık."

Her ne kadar Hz. Ali bu savaşı kazanmışsa da bu savaşın asıl galibi Ümeyye oğulları olmuştur. Çünkü Şam'da olan Muaviye'nin ordusu yıpranmamış ve ileride devlet idaresine talip olabilecek Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'den kurtulmuşlardı. Ayrıca Hz. Ali ile Basra halkı arasına tamiri mümkün olmayan küskünlük ve nifak girmiştir²²⁵.

²²⁴ İbn Kesir, a.g.e., VII, s. 396-398.

²²⁵ İbrahim Sarıçam, Emevi Haşimi İlişkileri, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1997, s. 265.

SONUÇ

Hz. Peygamberin üçüncü hanımı olan Hz. Aişe kişiliği ve din alnındaki çalışmaları nedeniyle Hz. Peygamberin en çok sevdiği Hz. Hatice'den sonra ikinci olarak yer almıştır.

Hz. Aişe ilmi alandaki çalışmalarından başka Hz. Osman'ın hilafetinin ikinci yarısında yaptığı işlerle siyasete girmiştir. Hz. Osman'ın yaptığı haksızlıklara isyan eden halk Hz. Aişe'den yardım isteyince O'da Hz. Osman'a bazı uyarılarda bulunmuştur.

Hz. Osman'ın şehit edildiğini ve Hz. Ali'nin halifelige seçildiğini Mekke'den dönerken öğrenen Hz. Aişe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in de etkisiyle Hz. Osman'ın kanını istemeye başlamış ve bir isyancı grubun başında yer almıştır.

Başlangıçta amaç Hz. Ali'den Hz. Osman'ın kanını istemek gibi görünse de Hz. Aişe'nin grubunun içine sızan Sebeiyye grubunun sinsi çabaları sonucu Hz. Ali ve Hz. Aişe Cemel Savaşı'nda karşı karşıya gelmişlerdir.

Bu savaşta nedensiz yere birçok müslüman şehit edilmiştir. Savaşı Hz. Ali kazanmış ve Hz. Aişe'ye çok iyi muamele etmiştir. Hz. Aişe savaş sonrası Hz. Ali ile aralarında hiçbir düşmanlık olmadığını ve bu olaylardan dolayı pişmanlığını belirtmiştir. Hatta bu olayların sonucunda "Baki Mezarlığına" gömülmek istediği rivayet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'an-ı Kerim.

AHMED B. EBU YAKUP B. CAFER B. VEHEB, **Yakup Tarihi**, II, Beyrut.

Aişe Abdurrahman Bintü's Satı; **Resulullah'ın Annesi ve Hanımları**, (Çev: İsmail Kaya), I, Konya, 1987.

AKBULUT, Ahmet; **Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmi Problemlere Etkileri**, İstanbul, 1992.

ALGÜL, Hüseyin; **Alemlere Rahmet Hz. Muhammed**, Ankara, 1994.

ARSLAN, Ali; **Resulullah (S.A.V)'ın Ashabını Tanıyalım**, İstanbul, 1982.

AYCA, İrfan, **Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan**, Ankara, 1990.

BAKIR, Abdulhalik; **Ali b. Ebi Talib**, Elazığ, 1998.

BELAZURİ, **Ensab**, I. Ha. No: 177.

BODLEY, R.V.C; **Tanrı Elçisi Hz. Muhammed**, (Çev: Osman Nebioğlu), İstanbul, 1958.

BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail; **Sahih-i Buhari**, (Müt: Kamil Miras), 6. Baskı, Ankara, 1981.

CEVDET PAŞA, Ahmet; **Peygamberler ve Halifeler Tarihi**, İstanbul, 1997.

DOĞRUL, Ömer Rıza, **Asr-ı Saadet**, İstanbul, 1978.

EBU MUHAMMED ABDÜL-MÜ'MİN B. HALEF, **Kitabu Nisai Resulilah**, Beyrut, 1985.

EBU RIDVAN, M.S. Vicdani; **Hız. Muhammed Niçin Çok Evlendi?**, Ankara, 1997.

EL-CEVZİYYE, İbn-i Kayyım, **Za'dul-Mead, Rahmet Peygamberi Ve Devleti**, (Terceme ve Tahkik: Muzaffer Can), I, İstanbul, 1989.

ET TABERİ, Ahmed B. Abdullah, **es Simtu's Semin fi Menakıb-ı Ümmehati'l Mü'min**, Halep, 1928

et-TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir; **Tarih-i Taberi**, (Çev: M. Faruk Gürtunca), İstanbul, 1985.

EZ ZEHEBÎ, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Siyer-u A'lamin Nübela**, Beyrut, 1985.

FAYDA, Mustafa; "*AiŖe*", **İslam Ansiklopedisi**, II, İstanbul, 1989.

GÖLPINARLI, Abdlbakiy, **Mü'minlerin Emiri Hz. Ali**, Bünyad-ı Bi'sat, Tahran.

GÜNAL, Mustafa; **Hz. Ali Dönemi ve İç Siyaset**, İstanbul, 1998.

HAMİDULLAH, Muhammed; **İslam Peygamberi**, (Çev: Salih Tuğ), II, İstanbul, 1993.

HASAN, Hasan İbrahim; **İslam Tarihi**, İstanbul, 1987.

HİZMETLİ, Sabri; **İslam Tarihi (İlk Dönem)**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1999.

İBN ABDİ'L-BERR, **el İstiab fi Esmail Ashab**, V, Mısır, 1939.

İBN HABİB, Muhammed, **Kitabu'l Muhabber**, tah. Eliza Lichten Stadter, Haydarab, 1342.

İBN HACER, el Askalani, **es-İsabe fi Temyiz'is Sahabe**, IV, Mısır, 1939.

İBN HİŞAM, **Es Siretu'n Nebeviye**, I, Kahire.

İBN İSHAK, Muhammed, **Siyer (Peygamber Tarihi)**, (Tahkik: Muhammed Hamidullah), İstanbul, 1991.

İBN KESİR; **Büyük İslam Tarihi El-Bidaye ve'n-Nihaye**, (Çev: Mehmet Keskin), Çağrı Yay., İstanbul, 1994.

İBN KUTEYBE, ed-Dineveri, **El İmane Ve Siyase**, I, Kahire, 1963.

İBN SAD, **et Tabaku'l Kübra**, I, Beyrut, 1960.

İBNÜ'L ESİR, **el-Kamil fi't-Tarih Tercümesi**, (Çev: M. BeŖir Eryarsoy), Bahar Yay., İstanbul, 1985.

KAPLAN, YaŖar; **Hz. Ali**, Denge Yay., İstanbul, 1998.

KAZICI, Ziya; **H. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri**, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yay., No: 135, İstanbul, 1997.

Komasyon; **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, II, Çağ Yayınları, İstanbul, 1992.

KONROPA, Zekai, **Peygamberimiz, İslam Dini Ve Aşere-i Mübaşşere**, İstanbul, 1968.

LEWİS, Bernard; **İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti**, (trc) Hikmet Yay., İstanbul, 1988.

M.E.B. İSLAM ANSİKLOPEDİSİ (İslam Alemi - Tarih, Coğrafya, Etnografya, Biyografya Lugatı), I, Eskişehir, 1997.

MUHAMMED ALİ, **Peygamberimiz**, (Ter: Ömer Rıza), İstanbul, 1342.

MUHAMMED EBU ZEHRA; **Son Peygamber Hz. Muhammed**, III, Kitabevi, İstanbul, 1997.

NEDVİ, Süleyman; **Asr Saadet (Büyük İslam Tarihi)**, (Çev: Ömer Rıza Doğrul), Eser Neşriyat, İstanbul, 1974.

NEDVİ, Şah Muhidin Ahmet- Said Sahib Ansarı; **Asrı Saadet**, (Haz: Eşref Edip), Sebilürreşad Neşriyat, İstanbul, 1963.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri; **Asrı Saadetin Büyük Kadınları**, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1990.

SARIÇAM, İbrahim; **Emevi Haşimi İlişkileri**, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1997.

SARIÇAM, İbrahim; **H. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, T.D.V Yay., Ankara, 2001.

SAVAŞ, Rıza; **"H. Aişe'nin Evliliği İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım"**, Dokuz Eylül Üniv. İlh. Fak. Dergisi, IX, İzmir, 1995.

SURUÇ, Salih; **Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı**, I, Zaman Yay., İstanbul, 1998.

ŞAKİR, Mahmut, **Hulefa-i Raşidin**, (Çev.: Ferit Aydın), İstanbul, 1994.

TAHMAZ, Abdulhamid, **es Seyide Hadice**, Dımaşk, 1990.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, II, İstanbul, 1989.

ÜLKÜ, Hayati, **İslam Tarihi**, İstanbul, 1979.

ÜNLÜ, Nuri; **Anahatlarıyla İslam Tarihi (Başlangıçtan 1918'e Kadar)**, Marmara Üniv. İlh. Fak. Vakfı Yay., No: 6, İstanbul, 1984.

YAVUZ, Yunus Vehbi; **Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü**, İstanbul, 1989.

